

**VARHAISKASVATUKSEN OPETTAJIEN KOKEMUKSIA
SEKSUAALIKASVATUKSESTA**

Ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyö

Hämeenlinnan korkeakoulukeskus, sosionomikoulutus

syksy, 2020

Pia Kauppila

Sosionomikoulutus
Hämeenlinnan korkeakoulukeskus

Tekijä	Pia Kauppila	Vuosi 2020
Työn nimi	VARHAISKASVATUKSEN OPETTEJIEN KOKEMUKSIA SEKSUAALIKASVATUKSESTA	
Työn ohjaaja	Saija Karevaara	

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, millaisia ajatuksia ja kokemuksia varhaiskasvattajilla on seksuaalikasvatuksesta päiväkodissa. Opinnäytetyön työelämäyhteytenä oli Hämeenlinnan kaupunki. Tavoitteena oli tuottaa tietoa seksuaalikasvatuksen toteutumisesta sekä herättää kasvattajia pohtimaan aihetta tietoisesti. Valtakunnallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa ei ole omaa osiota seksuaalikasvatuksesta – huolimatta siitä, että seksuaalisuus on osa ihmisen elämää syntymästä lähtien.

Tietoperustassa tarkasteltiin, miltä osin seksuaalikasvatuksen osa-alueet sisältyvät valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin, mitä alle kouluikäisen seksuaalikasvatukseen tulisi kuulua, millä tavoin lapsi kehittyy seksuaalisena olentona sekä miten lapsen seksuaalisuus ilmenee. Lisäksi avattiin käsitteet ikä- ja kehitystasoisuus, sukupuoli, sukupuolisensitiivisyys, seksuaalioikeudet sekä turvataidot. Opinnäytetyö oli tutkimuksellinen, ja tutkimusaineisto kerättiin toteuttamalla teemahaastattelut viidelle varhaiskasvatuksen opettajille. Analyysimenetelmänä käytettiin aineistolähtöistä sisällönanalyysia.

Tutkimustulosten mukaan kasvattajat toteuttivat seksuaalikasvatusta arjessa erilaisina toimintoina, esimerkiksi tunnetaitojen opettamisena. Seksuaalikasvatuksessa painottuivatkin tunne- ja turvataidot sekä kaveri- ja leikkitaidot. Johtopäätöksiä voidaan todeta, että seksuaalikasvatus on osa jokapäiväistä kasvatustyötä päiväkodissa niiltä osin, kuin sen osa-alueet sisältyvät varhaiskasvatussuunnitelmaan. Lapsen seksuaalisuuteen suhtaudutaan luonnollisena osana lapsen kehitystä, mutta seksuaalikasvatus ei toteudu suunnitelmallisesti eikä kokonaisvaltaisesti. Tulosten pohjalta voidaan kysyä, tulisiko seksuaalikasvatuksen sisältyä osiona valtakunnallisiin varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin.

Avainsanat varhaiskasvatus, seksuaalikasvatus, lapsen seksuaalisuus

Sivut 46 sivua, joista liitteitä 4 sivua

Degree Programme in Social Services
Hämeenlinna University Centre

Author	Pia Kauppila	Year 2020
Subject	Early childhood education teachers' experiences about sex education	
Supervisor	Saija Karevaara	

ABSTRACT

The aim of this thesis was to find out what kind of experiences and attitudes early childhood education (ECE) teachers have towards the subject of sex education. The thesis was conducted in collaboration with the City of Hämeenlinna. The aim was to provide information about how sex education is implemented in early education and make the ECE teachers ponder about the subject. Sex education is not included as a part of ECEC plan even though sexuality is a part of life from the birth.

The theoretical basis of the thesis examines how the different aspects of sex education are incorporated in the National core curriculum for early childhood education and care; the development of child's sexuality; and how a child's sexuality is manifested. In addition, the following concepts were defined: age and development level, gender, gender-sensitivity, sexual rights and safety skills. The thesis was research-based. The data were collected by executing five semi-structured interviews among ECE teachers. The obtained data were analysed using inductive content analysis.

The results show that sex education is incorporated into different everyday activities in early childhood education. Emotional skills, friend and play skills and safety skills are emphasized in sex education in day care. As a conclusion, it can be said that sex education is a part of early childhood education to the extent that it is included in the ECEC plan. Sexuality is considered a natural part of a child's development, but sex education as such is not systematically and comprehensively implemented in day care. Based on these results, it can be questioned whether sex education should be included in the Finnish national ECEC plan.

Keywords early childhood education, sex education, child's sexuality

Pages 46 pages including appendices 4 pages

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	KESKEISET KÄSITTEET.....	3
2.1	Varhaiskasvatus ja seksuaalikasvatus	3
2.2	Mitä on seksuaalisuus?	3
2.3	Ikä- ja kehitystasoisuus	4
2.4	Sukupuolen määritelmä	4
2.5	Sukupuolisensitiivisyys kasvatuksessa	4
2.6	Lapsen seksuaalioikeudet.....	5
2.7	Turvataidot lapsen tukena	5
3	VARHAISKASVATUS, SEKSUAALIKASVATUS JA LAPSEN SEKSUAALISUUS.....	6
3.1	Varhaiskasvatuksen henkilöstö	6
3.2	Seksuaalikasvatuksen merkitys osana varhaiskasvatusta.....	6
3.2.1	Kasvattajien osaamisen ja asennoitumisen merkitys.....	6
3.2.2	Seksuaalikasvatusta tukevat osa-alueet varhaiskasvatuksessa	7
3.3	Lapsen seksuaalisuuden kehittyminen ja ilmeneminen	10
3.3.1	Päiväkoti-ikäisen lapsen seksuaalisen kehityksen vaiheet.....	10
3.3.2	Miten lapsi ilmentää seksuaalisuuttaan?.....	11
4	AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET AIHEESTA.....	11
5	TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA -MENETELMÄT.....	12
5.1	Tutkimustehtävä, tutkimuskysymys ja aiheen valinta	13
5.2	Tutkimusmenetelmät	13
5.2.1	Aineistonhankinta teemahaastatteluilla	14
5.2.2	Aineiston analyysi	16
6	TULOKSET: SEKSUAALIKASVATUS.....	20
6.1	Seksuaalikasvatus toimintana päiväkodin arjessa	20
6.1.1	Läheisyyden tarjoaminen ja kehonosien nimeäminen	21
6.1.2	Ohjattu toiminta ja materiaalien käyttö.....	22
6.1.3	Havainnointi ja elämäntapahtumista keskustelu	22
6.1.4	Lapsilta nousevat aiheet ja lapsen kehitystason huomioiminen	23
6.1.5	Tunnetaitojen opettelu	23
6.1.6	Kaveri- ja leikitaitojen opettelu	24
6.1.7	Turvataitojen harjoittelu	25
6.1.8	Yhteistyö vanhempien kanssa ja huolen puheeksi ottaminen.....	25
6.2	Kasvattajien suhtautuminen seksuaalikasvatukseen.....	26
6.2.1	Lapsen seksuaalisuuden luonnollisuus, kasvatusvastuu ja häpeän välttäminen.....	27
6.2.2	Unnutus	27
6.2.3	Seksuaalikasvatus aiheena vaikea, mutta tärkeä	28
6.2.4	Sukupuoliroolit	28

7	JOHTOPÄÄTÖKSET	29
8	POHDINTA JA ARVIOINTI	33
8.1	Arviointia tuloksista ja prosessista	33
8.2	Tutkimuksen onnistuminen.....	35
8.3	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	36
8.4	Jatkokehitysmahdollisuudet	37
	LÄHTEET	39

Liitteet

Liite 1	Saatekirje
Liite 2	Suostumuslomake
Liite 3	Teemahaastattelukysymykset

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni aiheena on seksuaalikasvatus varhaiskasvatuksessa. Selvitän, millaisia ajatuksia ja kokemuksia varhaiskasvatuksen opettajilla on seksuaalikasvatuksesta varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen pedagogiikka linjaava valtakunnallinen varhaiskasvatuksen perusteet (OPH, 2018) ei käytä termiä seksuaalikasvatus. Käytän sitä kuitenkin tässä opinnäytetyössä, sillä sitä on käytetty aihepiirin aikaisemmissa tutkimuksissa (ks. esim. Laseke-tutkimukset 2013 ja 2014; Poikela, 2017). Se myös kattaa monipuolisesti lapsen seksuaalisen kehityksen osa-alueita, kuten tunnetaidot, itsetunto ja sosiaaliset taidot (Ingman-Friberg, Cacciatore & Friberg-Hommas, 2016, s. 62).

Maailman terveysjärjestö (WHO) käyttää käsitettä ”kokonaisvaltainen seksuaalikasvatus”, joka tarkoittaa tieteellisesti paikkansapitävää ja puolueetonta tietoa kaikista seksuaalisuuden näkökohdista. Näitä näkökohtia, joiden voidaan katsoa olevan myös seksuaalikasvatuksen osa-alueita, on WHO:n mukaan kahdeksan: ihmiskeho ja ihmisen kehitys, hedelmällisyys ja lisääntyminen, seksuaalisuus, tunteet, ihmissuhteet ja elämäntyyli, terveys ja hyvinvointi, seksuaalisuuteen liittyvät oikeudet sekä sosiaaliset ja kulttuuriset arvot ja normit. (Maailman terveysjärjestön (WHO) Euroopan aluetoimisto ja BZgA, 2010, ss. 3, 38–42) Vaikka valtakunnallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa ei mainitakaan käsitettä seksuaalikasvatus, siellä käsitellään laajasti seksuaalikasvatukseen kuuluvia osa-alueita. Yksistään varhaiskasvatuksen arvoperustassa mainitaan tasa-arvo, yhdenvertaisuus ja moninaisuus kulttuuriperinnössä sekä erilaisissa perhemuodoissa, lapsen ainutlaatuisuus omana itsenään, lapsen oikeus ilmaista itseään ja rakentaa käsitystä itsestään ja identiteetistään, käsitellä tunteita sekä varhaiskasvatuksen tehtävä edistää lapsen terveyttä ja hyvinvointia. (OPH, 2018, ss. 20–21) Kaikki nämä ovat osa myös seksuaalikasvatusta.

Aiheena seksuaalikasvatus on yhteiskunnallisesti tärkeä, sillä lasten ja nuorten asema on ratkaiseva seksuaaliterveyden parantamisen näkökulmasta. Kun lapset ja nuoret saavat opetusta seksuaalisuudesta oppiakseen suhtautumaan siihen positiivisesti ja vastuullisesti, he voivat toimia vastuullisesti itseään ja muita kohtaan. (Maailman terveysjärjestön (WHO) Euroopan aluetoimisto ja BZgA, 2010, s. 8)

Valitsin opinnäytetyöni tutkimuskentäksi varhaiskasvatuksen, sillä valmistun varhaiskasvatuksen opettajaksi. Suorittaessani syventävää harjoittelujaksoa päiväkodissa kiinnitin huomiota siihen, että henkilökunta koki haasteellisena keskustella vanhempien kanssa joistakin lapsen seksuaaliseen kehitykseen kuuluvista asioista. Tästä syntyi ajatus tutkia asiaa tarkemmin opinnäytetyössä. Yhteistyökumppaniksi oli luontevaa pyytää päiväkotia, sillä aiheeni koskee varhaiskasvatusta. Mukaan lähtikin kaksi hämeenlinnalaisista päiväkotia. Toisessa päiväkodissa on kolme alle esiopetusikäisten

ryhmää ja toisessa päiväkodissa ryhmiä on kaksi. Aineistohankinnan menetelmäksi valitsin haastattelut. Kahdesta päiväkodista oli mahdollista saada haastateltavia tarvittava määrä tutkimuksen laajuus huomioiden. Oletin myös saavani näin monipuolisemman otoksen ja mahdollisuuden verrata, näkykö päiväkotien välillä eroja joissain toimintatavoissa. Yhteistyökumppanina toimi kaksi kunnallista päiväkotia Hämeenlinnassa. Tavoitteena oli saada osallistujia eri-ikäisten ryhmistä molemmista päiväkodeista, jotta haastatteluista saataisiin mahdollisimman monipuolinen aineisto. Yhteistyöpäiväkodeista ei kuitenkaan löytynyt haastateltavia, joten kaupungin yhteyshenkilöni avulla hakua laajennettiin muihin Hämeenlinnan kaupungin päiväkoteihin. Näin löytyneiden viiden haastateltavan kanssa toteutettiin haastattelut puhelimitse. Yhden haastatteluista jouduin jättämään analyysin ulkopuolelle, sillä en saanut äänitettä kuulu- maan, joten lopullinen aineisto koostui neljästä haastattelusta.

Peruskouluissa seksuaalikasvatusta on tehty kymmeniä vuosia, jo omana kouluajanani, mutta valtakunnallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa ei vielä ole omaa osiota seksuaalikasvatuksesta - huolimatta siitä, että seksuaalisuus on osa ihmisen elämää syntymästä lähtien (THL 2019). Joillain paikkakunnilla seksuaalikasvatus on lisätty osaksi paikallista varhaiskasvatussuunnitelmaa. Näin on tehty esimerkiksi Rovaniemellä (Rovaniemen kaupunki, 2019, s. 42). Eurooppalaisten seksuaalikasvatuksen standardien mukaan ammattilaisten rooli on merkittävä seksuaaliseen kehitykseen liittyvien taitojen, asenteiden ja tietojen tarjoajina. (Maailman terveysjärjestön (WHO) Euroopan aluetoimisto ja BZgA, 2010, s. 8) Opinnäytetyöni tarkoituksena onkin selvittää varhaiskasvatuksen opettajien valmiuksia toteuttaa seksuaalikasvatusta alle kouluikäisille. Valmiuksilla viitataan riittävään määrään tietoa, taitoa ja kykyä.

Lasten seksuaalikasvatus on puhuttanut myös mediassa. Esimerkiksi YLE (2018) uutisoi otsikolla ”Joko vaipoissa varttuu sukupolvi, joka ei enää tarvitse #metoota? 5 vinkkiä pikkulasten seksuaalikasvatukseen”. Keväällä 2019 YLE (2019) otsikoi, että vantaalaiset päiväkodit ovat päivittäneet varhaiskasvatussuunnitelmaansa niin, että lasten kanssa opetellaan nimeämään kehonosia ja vahvistetaan lasten turvataitoja. Ammattilehti Talentia julkaisi artikkelin Saksassa kehitetystä Papilio-menetelmästä, joka tukee mm. lasten tunne- ja vuorovaikutustaitojen kehitystä. Papilio-menetelmää on pilotoitu Suomessa Jyväskylän, Uudenkaupungin ja Rauman päiväkodeissa. (Kettunen, 2018)

Eurooppalaisissa seksuaalikasvatuksen standardeissa painotetaan, että lapsille ja nuorille tulee antaa tietoa, joka on tieteellisesti paikkansapitävää ja puolueetonta. Osaavien kasvattajien on oltava avoimesti suhtautuvia ja koulutettuja sekä motivoituneita aiheeseen. (Maailman terveysjärjestön (WHO) Euroopan aluetoimisto ja BZgA, 2010, s. 3) Aikaisemmissa tutkimuksissa (mm. Laseke-tutkimukset 2013 ja 2014) on tullut esiin, että monet kasvattajista kokevat vaikeaksi seksuaalisuuteen liittyvien aiheiden pu-

heeksi ottamisen. Tarkoitukseni onkin selvittää, kuinka varhaiskasvatuksen opettajat kokevat seksuaalikasvatuksen toteuttamisen. Tavoitteenani on siten tuottaa Hämeenlinnan kaupungille tietoa ammattilaisten valmiuksista toteuttaa seksuaalikasvatusta ja herättää kasvattajia pohtimaan ai-
hetta tietoisesti.

2 KESKEISET KÄSITTEET

Tässä luvussa määrittelen lyhyesti tutkimustehtävän kannalta keskeiset käsitteet. Niitä ovat varhaiskasvatus, seksuaalisuus, ikä- ja kehitystasoisuus, sukupuoli, sukupuolisensitiivisyys, seksuaalioikeudet ja turvataidot. Nämä käsitteet liittyvät olennaisesti työni aiheeseen. Ne on määriteltävä, jotta myöhemmin luvussa 3 on mahdollista syventyä tarkastelemaan lapsen seksuaalisuutta ja seksuaalikasvatusta osana varhaiskasvatusta.

2.1 Varhaiskasvatus ja seksuaalikasvatus

Kasvatuksen kautta välitetään, muovataan ja uudistetaan kulttuurisia arvoja, tapoja ja normeja. Osittain kasvatuksen tavoite onkin siirtää uudelle sukupolvelle kulttuurista perintöä, arvoja ja traditioita. Kasvatuksen avulla opetetaan lapsia muodostamaan omia mielipiteitä, ajattelemaan kriittisesti ja toimimaan eettisesti. Kasvatuksella on myös sivistyksellinen tehtävä tukea lasten identiteetin kehitystä, niin että lapset oppivat näkemään toimintansa seuraukset ympäristössä ja toisissa ihmisissä. Lapsia opetetaan myös käyttämään taitojaan toisten hyväksi. (OPH, 2018, s. 23) Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan alle kouluikäiselle järjestettyä pedagogisesti ohjattua kasvatusta, opetusta ja huolenpitoa (OPH, 2020). Varhaiskasvatuksen yhteydessä on perusteltua puhua myös seksuaalikasvatuksesta, sillä Kankkusen ja Takalan (2016, s. 186—187) mukaan seksuaalikasvatus sisältyy varhaiskasvatuksen tehtävän ja tavoitteen mukaiseen lapsen kokonaisvaltaisen kasvun edistämiseen. Monet lapsen seksuaalisen kehityksen ensimmäisistä vaiheista ajoittuvatkin jo päiväkotikään (Väestöliitto, 2019c). Seksuaalikasvatus antaa henkilölle seksuaalisuuteen liittyvät tiedot ja taidot ja mahdollisuuden pohtia seksuaalisuuteen liittyviä kysymyksiä. Seksuaalikasvatuksen tavoitteet ovat samat kuin muunkin kasvatuksen. (Bildjuschkin, 2015, s. 13) Varhaiskasvatuksen henkilökuntaa ja varhaiskasvatussuunnitelmaa avataan tarkemmin luvussa 3.

2.2 Mitä on seksuaalisuus?

Seksuaalisuus on biologian, järjen ja tunteiden muodostama osa ihmistä. Seksuaalisuus on paitsi biologinen ilmiö, myös tunne-elämän kehitysprosessi. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore, 2010, s. 10) Seksuaalisuus on osa ihmisenä olemista ja se koostuu monista asioista. Seksuaalisuus ei ole staabiili, vaan voi muuttua elämän eri vaiheiden ja tilanteiden mukana. Se on

osa minuutta ja itseilmaisua, ja jokaisella on oikeus määritellä oma seksuaalisuutensa. (Suomen mielenterveysseura ry, n.d.) Ahtola, Forsström ja Paalanen (2019, s. 81) avaavat seksuaalisuutta seuraavasti:

Arkiajattelussa seksuaalisuus kytkeytyy voimakkaasti seksuaaliseen toimintaan, pääasiassa seksiin, mikä voi aiheuttaa hämmennystä puhuttaessa esimerkiksi alle kouluikäisen seksuaalisuudesta. Seksuaalisuus on kuitenkin läsnä läpi elämän ilmentyen eri tavoin eri ikäkausina.

2.3 Ikä- ja kehitystasoisuus

Ilmaukset *ikään nähden sopiva* tai *kehitysvaiheeseen nähden sopiva* ovat läheisiä vastineita toisilleen. Niillä viitataan siihen, että se, mikä kussakin ikä- ja kehitysvaiheessa on lapselle kiinnostavaa ja olennaista ja millä tasolla asioita tulisi käsitellä, muuttuu hiljalleen. Lapset myös kehittyvät eri tahtia. (Maailman terveysjärjestön (WHO) Euroopan aluetoimisto ja BZgA, 2010, s. 13) Väestöliiton (2019a) sivuilla korostetaan ikätasoisuuden lisäksi myös oikea-aikaisuuden tärkeyttä. Lapsen kehitysvaihetta pitää kunnioittaa ja lapsen tulee antaa olla lapsi: eli ei rasiteta lasta asioilla, jotka kuuluvat aikuisten vastuulle tai aikuisten maailmaan ja joita lapsi ei vielä ymmärrä tai jotka voivat olla pelottavia. Ikätasoisuus on myös sitä, että lapselle annetaan hänen kehitysvaihettaan hyödyttävät ja tarpeelliset tiedot, taidot ja asenteet.

2.4 Sukupuolen määritelmä

Saloheimon (2016, s. 148) mukaan lapsen sukupuoli voi olla biologisesti selvä, mutta sukupuolta täytyy tarkastella muillakin tavoilla. Sukupuoli ilmenee myös kulttuurisesti, sosiaalisesti ja rakenteellisesti. Sitä tulee tarkastella käytännössä, ei vain ulkoisena kehon ominaisuutena, vaan suhteessa aikaan ja yhteiskuntaan. Seta ry (n.d.) kiinnittää myös huomiota siihen, että sukupuoli koostuu useista tekijöistä biologisten tekijöiden lisäksi. Sukupuoli on moninainen ja nais- ja miessukupuolen lisäksi on olemassa muitakin sukupuolia, jotka eivät jakaudu näihin kahteen kategoriaan. Lapsen tulee saada olla utelias eri sukupuolia kohtaan ja leikkiä erilaisilla sukupuolirooleilla esimerkiksi pukeutumisleikkien kautta.

2.5 Sukupuolisensitiivisyys kasvatuksessa

Sukupuolisensitiivisyudessa on kysymys siitä, että kasvattaja kuuntelee lapsen omia aloitteita ja näkee lapsen ensisijaisesti persoonana ja yksilönä, ei sukupuolen kautta. Sukupuolisensitiivinen kasvatusta on sitä, että tunnistaa ja tiedostaa eri sukupuoliin liitettyjä normeja ja ennakkoluuloja ja pohdii niiden vaikutusta omassa toiminnassaan ja puheissaan. Se on esimerkiksi sen huomaamista, ettei ohjaa lapsia toimimaan tietyllä tavalla sukupuolen perusteella. (Katainen, 2018, ss. 9–10)

2.6 Lapsen seksuaalioikeudet

”Lapsi ei voi tietää omaan kehoonsa liittyvistä oikeuksista, ellei joku niitä hänelle kerro” (Ilmonen & Korhonen, 2016, s. 111). Aikuisten velvollisuus on siis opettaa lapsille heitä koskevat seksuaalioikeudet. Lapsella on oikeus tutkia omaa kehoaan ja olla utelias. Lapsella on oikeus päättää omista rajoistaan ja kehostaan. Oikeuksiin kuuluu myös kyky ilmaista omia tarpeita ja toiveita, sanoa ”kyllä” tai ”ei”, kieltää ja kieltäytyä omaan seksuaalisuuteensa kuuluvissa asioissa. Lapsella on oikeus pohtia ja tutkia omaa sukupuoli-identiteettiä ja kokeilla leikkien ja puheissa erilaisia sukupuolen ilmauksia. Aikuisen tehtävä on antaa vastauksia, olla tukena ja tavoitettavissa. Lapselle kerrotaan hänen ymmärtämillään sanoilla hänen oikeuksistaan ja velvollisuudesta kunnioittaa muita eli niistä asioista, mitä saa ja mitä ei saa tehdä. Lapsen kanssa on tärkeää luoda luottamuksen ilmapiiri, niin että lapsi voi tarvittaessa kääntyä aikuisen puoleen kysymyksissään tai jos ongelmia tulee. Aikuisen velvollisuus on suojella lapsen seksuaalioikeuksia. Seksuaalisuus ei saa olla tabu lapsen ja vanhemman välillä. (Ilmonen & Korhonen, 2016, ss. 111–112)

2.7 Turvataidot lapsen tukena

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen (1989) mukaan lapsi tarvitsee erityistä suojelua ja huolenpitoa. Opettamalla lapselle turvataitoja, lapsi voi puolustautua ja suojata itseään. Todennäköisesti lapsi ei tarvitse keinoja puolustautuakseen ventovieraalta. Nämä taidot liittyvät enimmäkseen arjen sosiaalisiin taitoihin, joita käytetään päivittäin. Niiden avulla lapsi voi kertoa tutuille aikuisille ja lapsille, miltä kosketus tuntuu tai haluaako hän sitä. Kun lapselle opetetaan turvataitoja, opetetaan samalla itsetuntemusta ja itsetuntoa, että lapsen keho on arvokas ja hänellä on oikeus sitä puolustaa. (Cacciatore, Kauppinen & Ingman-Friberg, 2016, ss. 96–97, 105–106)

Turvataitoihin kuuluu Cacciatoren ym. (2016, ss. 102–103) mukaan mm. se, että lapsi

1. osaa nimetä kehon osat.
2. tietää, että uimapuvun alle jäävät kehonosat ovat joko yksityisiä paikkoja.
3. tietää, että kosketus on vapaaehtoista, se ei saa tuntua pahalta eikä olla salaisuus.
4. tuntee kolmen kohdan säännön, jos jokin tilanne tai kosketus ahdistaa, eli osaa sanoa ”Ei”, lähteä pois paikalta ja kertoa luotettavalle aikuiselle.

3 VARHAISKASVATUS, SEKSUAALIKASVATUS JA LAPSEN SEKSUAALISUUS

Varhaiskasvatus kuuluu osaksi suomalaista koulutusjärjestelmää. Se tukee ja täydentää kotikasvatusta ja sen tarkoituksena on antaa kaikille varhaiskasvatukseen osallistuville lapsille tasavertaiset edellytykset kasvaa, kehittyä ja oppia. Varhaiskasvatussuunnitelmassa on osioita, jotka liittyvät seksuaalikasvatukseen, kuten itsensä ilmaiseminen, sosiaalisten taitojen opettelu ja turvallisuus. (OPH 2018, ss. 7, 40–47) Väestöliitto (2017) on kuitenkin suosittanut kuntia lisäämään seksuaalikasvatuksen tai kehotunnekasvatuksen sanana paikallisiin varhaiskasvatussuunnitelmiin.

3.1 Varhaiskasvatuksen henkilöstö

Varhaiskasvatusta toteutetaan päiväkodissa kasvattajatiimeissä, joihin kuuluu ainakin varhaiskasvatuksen opettajia ja varhaiskasvatuksen hoitajia sekä tarvittaessa varhaiskasvatuksen avustajia. Pedagoginen vastuu on varhaiskasvatuksen opettajalla, joka vastaa myös lasten yksilöllisten vasujen suunnittelusta, tekemisestä ja seurannasta. Varhaiskasvatuksen opettaja myös johtaa tiimiä. Koko kasvatushenkilöstön tulee tavoitella yhteistä kasvatuksellista päämäärää ja arvioida ja kehittää toimintaansa. Varhaiskasvatuksen henkilöstö tukee lasten emotionaalisten ja sosiaalisten taitojen kehitystä ja auttaa lapsia tunnistamaan ja selvittämään ristiriitoja kestäväällä tavalla. Kasvatustyötä tehdään yhdessä lapsen huoltajien kanssa arvostaen ja luoden yhdessä kuvaa lapsen tilanteesta aina lapsen edun huomioiden. (Hämeenlinnan kaupunki, 2019, ss. 15, 26, 52, 122)

3.2 Seksuaalikasvatuksen merkitys osana varhaiskasvatusta

Maailman terveysjärjestö on yhdessä Euroopan aluetoimiston (2010, s. 3) kanssa laatinut Euroopan yhteiset standardit seksuaalikasvatukselle. Näiden standardien mukaan seksuaalikasvatus kuuluu yleisempää kasvatusta ja siten se vaikuttaa lapsen persoonallisuuden kehittymiseen. Seksuaalikasvatus on luonteeltaan ennaltaehkäisevää: se auttaa parantamaan terveyttä edistäen elämänlaatua ja hyvinvointia. Tämän vuoksi seksuaalikasvatuksen tarjoaminen jo varhaiskasvatuksessa on tärkeä osa tasavertaisten kasvun ja kehityksen edellytysten tarjoamista lapsille.

3.2.1 Kasvattajien osaamisen ja asennoitumisen merkitys

Sexpo on seksuaalipoliittisessa ohjelmassaan (2019, s. 92) linjannut, että seksuaalikasvatuksen tulee olla kiinteä osa varhaiskasvatusta ja sen tavoitteena tulee olla tukea kunnioittavalla tavalla yksilön identiteetin muodostamisen ja tutkinnan prosessia. Seksuaalikasvatuksen tulee tukea yksilön henkilökohtaisten arvojen muodostumista keskustelussa hänen oman so-

siaalisen verkostonsa ja ympäristönsä kanssa. Ensisijainen näkökulma seksuaalikasvatuksessa tulee olla seksuaalisuuden näkeminen hyvinvoinnin ja voimavaran näkökulmasta. Riippumatta lapsen asuinpaikasta tai opettajan arvoista kasvatukseen on oltava tasalaatuista. Jokaisella ikätasolla tulee käyttää WHO:n seksuaalikasvatuksen standardeja.

Lapsille välittyä jo pienestä pitäen monenlaisia arvoja ja käyttäytymismalleja vanhempien, median ja muiden kasvattajien välittämänä. WHO:n seksuaalikasvatuksen standardeissa todetaan, että seksuaalikasvatuksessa keskeistä on kasvattajien osaaminen. Heidän ei tarvitse olla korkean tason ammattilaisia, mutta heidän täytyy olla koulutettuja, motivoituneita ja aiheeseen avoimesti suhtautuvia. Kasvattajat ovat oppijoille roolimalleja ja siksi on tärkeää, että kasvattajat ovat valmiita miettimään omia asenteitaan seksuaalisuuteen ja yhteiskunnassa oleviin normeihin ja arvoihin. Kasvattajilla pitäisi myös olla mahdollisuus tukeen ja seurantaan. (Maailman terveysjärjestön (WHO) Euroopan aluetoimisto ja BZgA, 2010, s. 24, 33)

Hämeenlinnan kaupungin (2019, ss. 17, 27) varhaiskasvatussuunnitelmassa tulee myös vahvasti esiin, että lapsuus nähdään arvokkaana aikana, jolloin lapsen arvomaailma ja persoonallisuus kehittyvät. Lapsuus on myös aikaa, jolloin lapsi on utelias, tekee kysymyksiä ja muodostaa ymmärrystään esimerkiksi tekemällä havaintoja ja jäljittelemällä näkemäänsä toimintaa. Cacciatoren mukaan (2016, s. 72) toistuvista kokemuksista arjessa muodostuu lapsen mieleen normeja, jotka voivat vaikuttaa lapsen seksuaalisuuteen lopun elämän ajan. Arjen kasvatustilanteista lapset omaksuvat ammattilaisten asenteita yksityisyyttä, seksuaalisuutta, kehon arvostusta, tutkimista ja suojaamista ja tunteita kohtaan. Sen vuoksi seksuaalikasvatuksen koulutus olisi ammattilaisille todella tärkeää.

Edellisestä välittyä ammattilaisten asenteiden, mielipiteiden ja arvomaailman merkitys seksuaalikasvatuksessa. Ne ovat merkityksellisiä juuri siksi, että ne voivat vaikuttaa siihen, miten kasvattajat käyttäytyvät ja puhuvat seksuaalisuuteen liittyvistä asioista arkisissa tilanteissa. Kuten Cacciatore toteaa, arjen kokemukset muodostavat perustan lapsen kokemukselle siitä, mikä on sosiaalisesti hyväksyttävää.

3.2.2 Seksuaalikasvatusta tukevat osa-alueet varhaiskasvatuksessa

WHO:n standardien mukaisesti seksuaalikasvatusta tulee antaa asenteissa, tiedoissa ja taidoissa kahdeksalla eri osa-alueella. (Maailman terveysjärjestön (WHO) Euroopan aluetoimisto ja BZgA 2010, ss. 38–42) *Ensimmäinen osa-alue on ihmiskeho ja ihmisen kehitys*. Tällä alueella lapsen tulee oppia mm. ruumiinosien nimeäminen, hygieniasta huolehtimista ja oman kehon arvostusta. Valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman mukaan lapsen kanssa annetaan asioille yhdessä nimiä ja käsitteitä, harjoitellaan hygieniaan liittyviä taitoja, tuetaan kehollisen ilmaisun kehitystä. Lapsen kanssa myös kehitetään kehon hallintaa ja kehotuntemusta. (OPH 2018, ss. 14, 21, 24, 25, 26, 42, 45, 48)

Toinen seksuaalikasvatuksen osa-alue on hedelmällisyys ja lisääntyminen. Siinä tavoitteena on, että lapsi saa perustiedot ihmisen lisääntymisestä. (Maailman terveysjärjestön (WHO) Euroopan aluetoimisto ja BZgA 2010, ss. 38, 41) Tätä aluetta ei varsinaisesti mainita varhaiskasvatussuunnitelmassa. Tosin lasta kannustetaan kysymään, ihmettelemään ja pohditaan yhdessä lapsen elämään liittyviä ajankohtaisia asioita. Myös perheistä ja niiden moninaisuudesta puhutaan. Näihin aiheisiin voi sisältyä myös lapsen ihmettely siitä, miten vauva syntyy ja kuinka se joutuu äidin vatsaan. Cacciatoren ja Korteniemi-Poikelan (2019, ss. 42, 58–60) mukaan vauvan syntyminen ja perheiden ja ihmissuhteiden monimuotoisuuden ihmettely kuuluvat alle kouluikäisen lapsen seksuaalisuuden kehityksen vaiheisiin. Sen vuoksi niitä olisi tärkeää käsitellä varhaiskasvatuksessa.

Seksuaalisuus on kolmas WHO:n määrittämä osa-alue. Tämän osa-alueen tulisi tarjota lapselle tietoa mielihyvystä, jota oman kehon koskettaminen voi tuottaa, fyysisestä läheisyydestä nauttimisesta ja kiintymyksen osoittamisesta läheisyydellä ja hellyydellä. Tämän alueen tarkoituksena on myös opettaa lasta ilmaisemaan omia kehollisia tuntemuksiaan, miellyttäviä ja epämiellyttäviä, sekä kunnioittamaan muita. (Maailman terveysjärjestön (WHO) Euroopan aluetoimisto ja BZgA, 2010, ss. 38, 41) Varhaiskasvatus on paitsi kasvatustoimintaa myös hoitoa ja huolenpitoa. Hoidon tavoitteena on antaa lapselle kokemus yhteydestä toisiin, arvostuksesta ja ymmärretyksi tulemisesta. Perustan hoidolle muodostavat läheisyys ja myönteinen kosketus yhdessä vastavuoroisen ja kunnioittavan vuorovaikutussuhteen kanssa. Lisäksi lasten tulee saada erilaisten kielellisten harjoitusten ja leikkien kautta mahdollisuus kielelliseen ja keholliseen kokemiseen. (OPH 2018, s. 23, 44, 47, 48) Hoitoon siis sisältyy fyysistä läheisyyttä ja kosketusta; yhdessä ikätovereiden sekä aikuisten kanssa lapset pääsevät harjoittelemaan tykkäämisen ilmaisemista sekä omien rajojen ja toisen rajojen kunnioittamista. Varhaiskasvatussuunnitelmasta puuttuu kuitenkin maininnat lapsen omien sukuelinten kosketteluun liittyvistä asioista.

Varhaiskasvatussuunnitelmassa tulevat monessa kohtaa esiin tunteet. Lapsille pyritään tarjoamaan iloa onnistumisen kokemusten kautta, ja myös epäonnistumisten sietämistä harjoitellaan. Lasta autetaan ja tuetaan tunteiden säätelyssä ja niiden ilmaisemisessa. Ristiriitojen ja erilaisten tunteiden käsittely on lapsen oikeus. Harjoitellaan empatiakykyä, ristiriitojen ratkaisun hyviä malleja ja asioiden tarkastelua eri näkökulmista. Tunnetaitojen kehittämiseen tarjotaan mahdollisuuksia. Opetellaan havaitsemaan ja nimeämään tunteita. (OPH, 2018, ss. 21, 24, 25, 26, 46, 47) *Tunteet ovatkin seksuaalikasvatuksen neljäs osa-alue*, ja varhaiskasvatussuunnitelmassa tunnetaitoihin on selvästi panostettu. WHO:n mukaan opetusta tulee antaa mm. myönteisistä ja kielteisistä tunteista, empatian osoittamisesta ja asenteesta siihen, että tunteiden ilmaiseminen on oikein. (Maailman terveysjärjestön (WHO) Euroopan aluetoimisto ja BZgA, 2010, ss. 39, 41)

Viides osa-alue on moninaisuus ja ihmissuhteet ja osion tavoitteena on tarjota lapselle tietoa erilaisista perhe- ja ihmissuhteista, antaa lapselle taito puhua omista perhe- ja ihmissuhteistaan sekä muodostaa läheisiä suhteita. Lasta opetetaan suhtautumaan myönteisesti erilaisiin tapoihin elää. (Maailman terveysjärjestön (WHO) Euroopan aluetoimisto ja BZgA, 2010, ss. 39, 42) Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan monimuotoisiin perheisiin suhtaudutaan avoimesti ja kunnioittavasti. Lasta autetaan toimimaan lähiyhteisössä ja ymmärtämään sen monimuotoisuutta. (OPH, 2018, ss. 14, 21, 24, 25, 44)

Tavoitteena *terveyden ja hyvinvoinnin osa-alueella* on opettaa lasta kuuntelemaan oman kehon tuntemuksia – mikä tuntuu hyvältä ja mikä huonolta – sekä opettaa lapselle turvataidot ja auttaa lasta kokemaan, että apua saa aina pyytää. (Maailman terveysjärjestön (WHO) Euroopan aluetoimisto ja BZgA, 2010, ss. 39, 42) Varhaiskasvatussuunnitelman mukaan lapsia ohjataan toimimaan turvallisesti erilaisissa tilanteissa ja pyytämään apua tarvitessaan. Myös mediaan liittyviä asioita pohditaan yhdessä harjoitellen tieto- ja viestintäteknologian monipuolista käyttöä, mediakriittisyyttä ja mediaan liittyviä turvallisia toimintatapoja. (OPH, 2018, ss. 21, 25, 26, 45, 48, 49)

Seitsemäs seksuaalikasvatuksen osa-alue on oikeudet. Lapselle tulee WHO:n standardien mukaan opettaa, että aikuisen velvollisuus on huolehtia lapsen turvallisuudesta ja siitä, että lapsella on oikeus saada suojelua. Lapsilla on myös oikeus esittää seksuaalisuutta koskevia kysymyksiä ja tutkia sukupuoli-identiteettiä. Lapsen oikeuksiin kuuluvat myös taito ilmaista omia tarpeitaan, sanoa ”kyllä” ja ”ei” sekä tuntea ja tietää, että saa itse päättää omasta kehostaan. (Maailman terveysjärjestön (WHO) Euroopan aluetoimisto ja BZgA, 2010, ss. 39, 42) Varhaiskasvatussuunnitelman arvo-perustan mukaan lapsella on oikeus ilmaista itseään, ajatuksiaan ja mielipiteitään omilla keinoillaan ja tulla niiden mukaan ymmärretyksi. Varhaiskasvatuksen tehtävä on edistää lasten vuorovaikutus- ja ilmaisutaitoja sekä rohkaista heitä kysymään ja kyseenalaistamaan sekä ilmaisemaan itseään sanallisesti ja kehollisesti. Henkilöstön velvollisuutena on kuunnella lasten aloitteita ja ajatuksia. (OPH, 2018, ss. 21, 24, 25, 27, 41, 42, 45) Arvoperustan mukaiseen oikeuteen ilmaista itseään voi sisältyä myös oikeus ilmaista omaa sukupuoli-identiteettiä ja kysellä seksuaalisuuteen liittyvistä asioista, vaikka näitä kohtia ei ole erikseen mainittu.

Kahdeksas osa-alue seksuaalikasvatuksessa on sosiaaliset säännöt, normit ja tavat. Tähän osioon kuuluvat sosiaaliset ja kulttuuriset säännöt, eri tilanteissa sovelias käytös ja sen erottaminen, mitkä asiat ovat julkisia ja mitkä yksityisiä. (Maailman terveysjärjestön (WHO) Euroopan aluetoimisto ja BZgA, 2010, ss. 40, 42) Varhaiskasvatussuunnitelman mukaan kasvatus nähdään toimintana, jonka avulla välitetään kulttuurisia normeja, tapoja ja arvoja. Lapsille opetetaan hyviä tapoja ja ystävällisyyttä. Lapsia osallista-

malla heille opetetaan mm. yhteisten sopimusten ja sääntöjen noudattamista. Lapsille opetetaan eettistä ajattelua, kuten oikeaa ja väärää ja oikeudenmukaisuuden periaatteita. (OPH, 2018, ss. 20, 25, 27, 44, 48)

3.3 Lapsen seksuaalisuuden kehittyminen ja ilmeneminen

Keskityn varhaiskasvatuksen näkökulmaan opinnäytetyössäni tarkastellakseni alle kouluikäisten seksuaalisuutta. Seksuaalisuus on kuitenkin läsnä jo ennen varhaiskasvatukseen siirtymistä. Itse asiassa WHO:n seksuaalikasvatuksen standardien mukaan (Maailman terveysjärjestön (WHO) Euroopan aluetoimisto ja BZgA, 2010, s. 24) jo kohdussa alkaa tunteiden, kognitioiden ja seksuaalisen käyttäytymisen kehittyminen. Tämä kehitys jatkuu koko elämän ajan. Tässä luvussa tarkastelen lapsen seksuaalista kehitystä ja sitä, millä tavoin lapsen seksuaalisuus näkyy.

3.3.1 Päiväkoti-ikäisen lapsen seksuaalisen kehityksen vaiheet

Lapsen seksuaalisuus ja tunne-elämä kehittyvät yksilölliseen tahtiin. Tutustuessaan ikätovereihinsa lapsi saa mahdollisuuden harjoitella ystävyyden pelisääntöjä: miten ollaan lähellä, kunnioitetaan toisen rajoja ja omia rajoja sekä millaista on kumppanuus. Näitä taitoja lapsi voi käyttää myös perhesuhteissaan. (Cacciatore & Korteniemi-Poikela, 2019, ss. 9–10)

Lapsen seksuaalisuuden kehitys alkaa oman kehon tutkimisesta ja ihaste-lusta. Alastomuus on ihanaa, ja lapsi ihmettelee ja koskettelee kaikkia kehon kohtia. Noin kolmevuotiaana lapsi alkaa olla utelias ikätovereita kohtaan ja osoittaa tykkäämistään avoimesti pussaillen ja halaillen. Lasta alkavat kiinnostaa sukupuolet. Lapsi opettelee rajoja ja kunnioittamaan omaa ja toisen kehoa. Omien tunteiden ja toisen tunteiden erillisyyttä opetellaan. Tässä kehityksen vaiheessa lapsi voi myös löytää hyvää oloa omien sukuelinten koskettelusta, mutta yhtä hyvin helliä voi muitakin kehon osia. Seuraavassa kehityksen vaiheessa lapsi on edelleen kiinnostunut kehoon liittyvistä asioista. Lapsi voi leikkiä sukupuoleen liittyviä leikkejä ja lääkäri-leikit alkavat kiinnostaa. (Cacciatore & Korteniemi-Poikela, 2019, ss. 32–33, 37–43, 47–56).

Tässä vaiheessa lapsi alkaa kiinnostua myös siitä, miten vauvat syntyvät. Lapsi saattaa rakastua johonkin lähimpiin aikuiseen. Lapsi oppii sukupuolten eron. Lapsi oppii myös kielteisistä tunteista selviytymistä aikuisen avulla. Lapsen rakkauden kohteen sukupuolella ei ole merkitystä eikä se kerro lapsen seksuaalisesta identiteetistä. Seuraavassa seksuaalisen kehityksen vaiheessa lapsen ihailu kohdistuu jo kauemmas kodin ulkopuolelle. Lapsi alkaa unelmoida parisuhteesta tulevaisuudessa. Lapsi on ymmärtänyt, että parisuhteessa ei voi olla oman vanhemman kanssa. Lapselle kehittyy sisäinen haaveiden maailma, jossa lapsi voi kokea seksuaalisuutta ja suuria tunteita. (Cacciatore & Korteniemi-Poikela, 2019, ss. 58–72)

3.3.2 Miten lapsi ilmentää seksuaalisuuttaan?

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen (1989) mukaan lapsen tulee saada ilmaista itseään vapaasti ja haluamallaan tavalla (artikla 13). Sopimuksessa painotetaan myös, että lapsella on oikeus leikkimiseen ikänsä mukaisesti (artikla 31). Lapselle tyypillinen ilmaisutapa on kehollinen ilmaisu, toteaa kasvatustieteen tohtori Titta Kettukangas Seksologisen seuran lapsen seksuaalisuutta käsittelevässä podcastissa (2019). Lapset ilmaisevat itseään erityisesti leikin kautta. Myös lapsen seksuaalisuus ilmenee leikeissä.

Myös seksuaalikasvattaja Meiju Kaakinen (Seksologinen seura, 2019) sanoo, että lapsen seksuaalisuus on vahvasti kehollista ja kytköksissä tunteiden kehitykseen. Leikin kautta lapsi tutkii ja harjoittelee tunteiden osoittamista. Samalla lapsi harjoittelee myös sopivuussääntöjä. Lapsi on utelias itseään ja ympäristöään kohtaan. Uteliaisuus kohdistuu omaan kehoon, tunteisiin ja perheeseen, kuten myös ulkopuolelle toisten kehoihin ja tunteisiin ja perheisiin. Lapsi ilmentää seksuaalisuuttaan myös puheissaan ja kysymyksissään. Ilo on erityisesti läsnä lapsen seksuaalisuuden ilmaisuissa.

Yksi ilmeinen tapa lapsen seksuaalisuuden ilmaisulle on myös unuttaminen eli omien sukuelinten koskettelu. Yleensä lapsi koskettelee sukuelimiään siksi, koska se tuntuu mukavalta. Se voi myös olla myös keino rauhoittua ja saada turvaa. Unuttamista tapahtuu usein päiväkodissa päiväuniaikaan. Unuttaminen on yleistä, ja lapsella tulisi olla oikeus kosketella itseään omassa rauhassa. Lapsilla voi olla myös yhteisiä tutkimisleikkejä, joissa vertaillaan ja tutkitaan eri kehonosia. (Seksologinen seura, 2019)

4 AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET AIHEESTA

Lapsen seksuaalisuutta tai siihen liittyviä asioita on käsitelty joissakin aiemmissa tutkimuksissa. Väestöliitto on toiminut osalle opinnäytetyöntekijöistä yhteistyökumppanina, ja sen nettisivuilta löytyy lisää esimerkkejä aiheita käsittelevistä opinnäytetöistä. Esittelen seuraavassa lasten seksuaalisuutta käsittelevän Poikelan pro gradu työn ja Jaakonsaaren opinnäytetyön, joka käsittelee intersukupuolisuutta sekä Väestöliiton toteuttamat lasten seksuaalisuutta käsittelevät laseke-tutkimukset.

Kaisa-Maria Poikela (2017) on tutkinut pro gradu -tutkielmassaan varhaiskasvattajien näkemyksiä lasten seksuaalisuudesta. Tutkielma on tehty yhteistyössä 11 lappilaisen päiväkodin kanssa. Tutkimusaineisto kerättiin haastattelemalla työntekijöitä. Tuloksista ilmeni, että varhaiskasvattajat näkivät lapsen seksuaalisuuden ilmenevän erilaisina kiinnostuksen ilmaisuina itsestä, kehoista ja ihmisen elämänkaaresta. Tutkimus liittyy omaan työhöni, sillä se käsittelee samaa aihepiiriä, vaikkakin vastaa eri kysymyksiin.

Eeva-Stiina Jaakonsaaren (2018) sosionomitutkinnon opinnäytetyössä käsiteltiin intersukupuolisten lasten ja heidän vanhempiensa kokemuksia varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa. Jaakonsaaren opinnäytetyö on oman työni kannalta kiinnostava, koska se on toteutettu osittain varhaiskasvatuksessa ja käsittelee sukupuolisensitiivisyyttä, joka liittyy olennaisesti lasten seksuaalikasvatukseen ja seksuaalioikeuksiin. Jaakonsaaren tutkimuksessa selvitettiin lasten ja vanhempien kokemuksia haastattelemalla intersukupuolisia lapsia ja heidän vanhempiaan. Tulokset osoittivat, että intersukupuoliset henkilöt toivovat päiväkodeilta ja kouluilta yksilöllistä kohtelua sekä kasvatusta, joka tiedostaa sukupuolen moninaisuuden ja sukupuolisensitiivisyyttä.

Väestöliitto toteutti vuonna 2013 varhaiskasvatuksen ammattilaisille Laseke-tutkimuksen alle kouluikäisten seksuaalikasvatuksesta ja seksuaalisuudesta. Tutkimus toteutettiin internetkyselynä, johon vastasi 507 ammattilaista. Tutkimuksessa selvisi muun muassa, että ammattilaisten koulutuksessa aihetta käsiteltiin liian vähän tai ei lainkaan. Vaikka esimerkiksi potalla käyminen, vaippojen vaihto ja hygieniaohjaus ovat osa päiväkotien jokapäiväistä arkea, työpaikoilla ei ollut yhtenäisiä käytäntöjä seksuaalikasvatukseen. Tämän vuoksi kasvatuskäytännöt olivat vaihtelevia ja riippuvaisia kasvattajien mielipiteistä ja asenteista. (Ingman-Friberg & Cacciatore, 2016, ss. 32, 35)

Vastaava tutkimus (Laseke) toteutettiin uudestaan vuonna 2014, edelleen internetkyselynä, mutta nyt alle kouluikäisten lasten vanhemmille. Vastajia oli 614. Tutkimuksessa ilmeni muun muassa, että vanhemmat olivat rohkeamman seksuaalikasvatuksen kannalla verrattuna ammattilaisiin. Tämän lisäksi vanhemmat, kuten ammattilaisetkin, kaipasivat lisää tietoa seksuaalikasvatuksesta. (Ingman-Friberg & Cacciatore, 2016, ss. 32, 35—36, 69)

5 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA -MENETELMÄT

Opinnäytetyöni toteutui laadullisena tutkimuksena. Seuraavassa esittelen tutkimustehtävän sekä opinnäytetyön tarkoituksen ja tavoitteen. Lisäksi kuvaan ja perustelen tutkimustehtävää tukevat, käyttämäni aineistonhankinta- ja analyysimenetelmät. Aineisto hankittiin teemahaastatteluilla, joka menetelmänä soveltuu laadulliseen tutkimukseen. Saatuun aineistoon pureuduttiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä.

5.1 Tutkimustehtävä, tutkimuskysymys ja aiheen valinta

Opinnäytetyön tutkimustehtävänä on selvittää, miten seksuaalikasvatusta tällä hetkellä toteutetaan varhaiskasvatuksessa sekä kuinka suunnitelmallista ja tiedostettua sen toteuttaminen on. Tarkoituksena on selvittää kasvattajien tietämystä ja kokemuksia aiheesta sekä sitä, miten he suhtautuvat seksuaalikasvatuksen toteuttamiseen. Tutkimukseni tuottaa opinnäytetyön työelämäyhteydelle eli Hämeenlinnan kaupungille varhaiskasvatukseen tietoa seksuaalikasvatuksen toteutumisesta varhaiskasvatuksessa. Saadun tiedon avulla on mahdollista tarpeen mukaan edistää kasvattajien tietämystä ja osaamista sekä sen myötä kokonaisvaltaisen seksuaalikasvatuksen toteutumista varhaiskasvatuksessa vasun perusteiden osa-alueisiin pohjautuen (ks. luku 3.1).

Tutkimukseni pyrkii vastaamaan seuraavaan kysymykseen:

Millaiset valmiudet varhaiskasvatuksen opettajilla on toteuttaa seksuaalikasvatusta varhaiskasvatuksessa?

Työni aiheeksi valikoitui seksuaalikasvatus, sillä se on kiinnostanut minua sosionomiopintojeni alusta lähtien. Kiinnostukseni aiheeseen syveni ensimmäisessä harjoittelussa kiinnitettyäni huomiota siihen, että varhaiskasvatuksen henkilökunnalle vaikutti olevan haasteellista ottaa joitakin lapsen seksuaaliseen kehitykseen kuuluvia asioita puheeksi. Tästä syntyi ajatus tutkia asiaa tarkemmin opinnäytetyössä. WHO:n (Maailman terveysjärjestön (WHO) Euroopan aluetoimisto ja BZgA, 2010, s. 8) mukaan seksuaalikasvatus on myös yhteiskunnallisesti tärkeä aihe, sillä lapset ja nuoret ovat ratkaisevassa asemassa seksuaaliterveyden parantamisen näkökulmasta. Seksuaalikasvatus on myös ollut mediassa esillä, esimerkiksi #metoo -kampanjan myötä, joten asia on ajankohtainen. Silti lapsen seksuaalisuutta ja alle kouluikäisten seksuaalikasvatusta koskevaa tutkimustietoa on vähän. Tämän vuoksi on perusteltua tutkia aihetta omassa työssäni.

5.2 Tutkimusmenetelmät

Eskolan ja Suorannan (1998, s. 13) mukaan laadullista tutkimusta määrittäviä tekijöitä ovat esimerkiksi aineistonkeruumenetelmä, harkinnanvarainen otanta ja tutkijan asema. Käyttämäni teemahaastattelu tuottaa tekstimuotoisen aineiston, jota laadullinen aineisto Eskola ja Suorannan (1998, ss. 13–15) mukaan yksinkertaisimmillaan on. Harkinnanvaraisessa otannassa tutkija on valinnut usein pienen tutkittavien joukon, joita tutkimuksen aihe koskee. Lisäksi tutkija on mukana haastateltavien keskuudessa ja pyrkii saamaan tietoa arjen tilanteista. (Eskola & Suoranta, 1998, s. 13) Myös otannan harkinnanvaraisuus toteutuu, koska olen valinnut haastateltavaksi muutamia henkilöitä, jotka työskentelevät kasvattajina varhaiskasvatuksessa, jolloin he luonnollisesti ovat parhaita kertomaan aiheesta

ja aihe koskettaa heitä. Tavoitteeni on selvittää heidän kokemuksiaan arjen tilanteista ja heidän suhtautumisestaan seksuaalikasvatukseen. Tutkimukseni on siis laadullinen tutkimus.

5.2.1 Aineistonhankinta teemahaastatteluilla

Tutkimus toteutettiin tekemällä yksilöhaastatteluita varhaiskasvatuksen opettajille. Valitsin aineistohankinnan menetelmäksi haastattelun, koska tutkimuksen tarkoituksena on selvittää varhaiskasvatuksen opettajien omakohtaisia kokemuksia. Haastattelu on soveltuva menetelmä silloin, kun halutaan selvittää, miksi joku toimii tietyllä tavalla tai mitä hän ajattelee. Haastattelu antaa menetelmänä myös mahdollisuuden tarkentaa esitettyjä kysymyksiä itse haastattelutilanteessa, mitä esimerkiksi kyselytutkimuksessa ei voi tehdä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, ss. 84–85)

Haastattelumuotona käytin teemahaastattelua. Tuomen ja Sarajärven (2018, ss. 87–88) mukaan haastateltaville esitetään tällöin etukäteen mietityistä teemoista kysymyksiä. Haastateltavan vastauksiin voidaan haastattelun aikana pyytää myös tarkennuksia. Teemahaastattelun valitsin nimenomaan siitä syystä, että se on jäsennellympi kuin avoin haastattelu, mikä helpottaa aiheen rajaamista tutkimiini teemoihin, mutta haastateltavat saavat kuitenkin kertoa ajatuksiaan vapaasti. Vapaa kerronta oli olennaista tutkimustehtävän kannalta, kun tarkoituksena oli selvittää kokemuksia ja asenteita. Vapaamuotoisuus myös mahdollistaa spontaaniuden, jonka kautta voi tulla esiin sellaisia asioita, joita tarkkaan rajatuissa vastauksissa ei tulisi. Eskolan ja Suorannan (1998, ss. 63–64) mukaan teemahaastattelussa haastattelua ohjaavat valmiiksi määritellyt teemat, mutta haastateltava saa kertoa kokemuksistaan vapaamuotoisesti. Teemahaastattelun muoto helpottaa myös aineiston työstämistä jäsenneytysti litterointivaiheessa. (Eskola & Suoranta, 1998, s. 64)

Yhteistyöpäiväkoteja oli kaksi, ja tarkoituksena oli saada osallistujia erikäisten ryhmistä molemmista päiväkodeista, niin että haastatteluista saataisiin mahdollisimman monipuolinen aineisto. Haastatteluita olin ajatellut määrällisesti tehdä neljä tai viisi kappaletta (0–3-vuotiaiden ja 3–5-vuotiaiden ryhmät). Haastattelut oli tarkoitus tehdä paikan päällä kussakin päiväkodissa. Koska esikoululaisia koskee oma opetussuunnitelma (OPH, 2014) ja halusin keskittyä tutkimaan nimenomaa varhaiskasvatussuunnitelman alaista toimintaa, rajasin esikouluikäiset tutkimukseni ulkopuolelle. Saaranen-Kauppinen ja Puusniekka (2006) toteavat, että kvalitatiivisen tutkimuksen ollessa kyseessä, voi yksikin tapaus olla riittävä. He kehottavat myös huomioimaan työn laajuuden, oman osaamistason ja ajankäytön. Koska kyseessä on opinnäytetyö, saadaan neljästä tai viidestä haastattelusta riittävä materiaali, kun tavoitteena ei ole tuottaa tilastollisesti merkittävää tietoa.

Koska opinnäytetyöhön ei saada rahallista tukea, kustannukset minimoitiin. Aineiston hankintaan käytettiin vain ajallisia resursseja, ei taloudellisia. Kustannuksia ei aiheutunut myöskään tutkimuksen yhteistyökumppaneille eli Hämeenlinnan kaupungille ja Hämeen ammattikorkeakoululle. Haastatteluaiakataulu sovittiin yhteistyöpäiväkotien kanssa, kun kaupunki oli myöntänyt tutkimusluvan. Tutkimuslupaa anottiin, kun suunnitelma oli hyväksytty ja suunnitelmaseminaari pidetty.

Suunnittelin haastattelut opinnäytetyön tietoperustan pohjalta. Koska toteutin haastattelun teemahaastatteluna, valitsin pääteemat ja tein niistä useampia kysymyksiä. Kaikkia kysymyksiä ei siis ollut tarkoitus esittää jokaiselle haastateltavalle. Pääteemat olivat: keho ja ihmisen kehitys, hedelmällisyys ja lisääntyminen, moninaisuus ja ihmissuhteet, tunteet, seksuaalioikeudet, sosiaaliset säännöt, normit ja tavat, seksuaalisuus, yhteistyö vanhempien kanssa, terveys ja hyvinvointi sekä huolen puheeksi ottaminen. Tuomen ja Sarajärven (2018, s. 88) mukaan on tutkijan harkittavissa, esittääkö hän teemahaastattelukysymykset samassa järjestyksessä ja samassa muodossa kaikille vastaajille vai ei. Esittelin opinnäytetyön ohjaajalle sekä opinnäytetyöryhmäni opiskelijoille muodostamani haastattelurungon. Tein muutamia lisäyksiä ja tarkennuksia saamani palautteen pohjalta, esimerkiksi lisäsin yhdeksi teemaksi huolen puheeksi ottamisen. Haastattelurunko on liitteenä 3.

Ennen varsinaisia haastatteluja tein koehaastattelun erään toisen kunnan päivähoidon henkilöstöön kuuluvalle lastenhoitajalle. Koehaastattelussa huomasin, että joitakin kysymyksiä oli hyvä vielä selkeyttää ja joidenkin kysymysten järjestystä muuttaa. Tarkensin esimerkiksi kysymystä lapsen huolesta siihen muotoon, että se koski nimenomaa lapsen seksuaalisuuteen liittyvää huolta. Lisäsin myös loppuun haastateltaville mahdollisuuden kertoa jotakin muuta mieleensä tulevaa käsitellystä aihepiiristä.

Alun perin olin sopinut yhteistyöstä kahden hämeenlinalaisen päiväkodin kanssa. Näistä päiväkodeista ei kuitenkaan yrityksestä huolimatta löytynyt yhtään halukasta haastateltavaa. Niinpä otin yhteyttä kaupungin varhaiskasvatuksen suunnittelijaan, ja hänen avullaan haastateltavia etsittiin muista kaupungin päiväkodeista. Lopulta viisi haastateltavaa löytyi eri päiväkodeista. Covid-19-pandemian aiheuttaman tilanteen vuoksi päiväkodeihin ei haastatteluhetkellä saanut tulla ulkopuolisia vierailijoita, joten haastattelujen toteutettiin puhelinhaastatteluina. Toteuttamani haastattelu oli ensimmäinen koskaan tekemäni, ja huomasin haasteelliseksi ilmaista puhelun aikana tukeani haastateltavalle, koska en voinut mitenkään ilmeillääni tai eleilläni osoittaa kuuntelevani ja eläytyväni hänen kertomaansa. Tästä syystä mietin myös, että voisi olla perusteltua pohtia vielä tarkemmin myös puhelun aloitusta: kuinka saisin haastateltavan olon rennommaksi tilanteessa, jotta haastattelu olisi mielekäs kokemus molemmille osapuolille. Ruusuvuori ja Tiittula (2017, s. 40) toteavat, että ennen varsinaista haastattelua voidaan vaihtaa muutama sana jostakin yleisestä aiheesta tunnelman luomiseksi, minkä jälkeen pohjustetaan haastattelua käymällä

läpi haastattelun kulku ja mitä tutkitaan. Tämän ohjeen mukaisesti haastattelutilanteessa vaihdoin muutaman sanan esimerkiksi alkavasta kysymyksestä tai muusta neutraalista aiheesta. Kaikkien kanssa kävin vielä ennen varsinaista haastattelua läpi lyhyesti aiheen, että käymme läpi etukäteen heille esitettyjä teemoja ja aiheen rajauksen alle esikouluikäisiin lapsiin. Toin myös esiin, että oikeita tai vääriä vastauksia esitettyihin kysymyksiin ei ole. Annoin haastateltavalle mahdollisuuden esittää kysymyksiä tässä vaiheessa tai milloin tahansa haastattelun aikana. Tämän jälkeen totesin, että siirrymme varsinaiseen haastatteluun ja kerroin mistä temasta aloitamme.

Toteutin haastattelut kahden viikon aikana touko—kesäkuun vaihteessa 2020. En kerännyt haastateltavista mitään taustatietoja, sillä haastateltavien ikä, sukupuoli tai muu seikka eivät olleet aiheeni kannalta merkityksellisiä. Käytin haastateltavista vain merkintöjä H1, H2, H3 ja H4. Suojasin näin myös haastateltavien anonymiteettiä. Tallensin haastattelut äänitiedostoina suoraan tietokoneelleni, joka on vain omassa käytössäni, salasanalla suojattu ja jota säilytän lukitussa tilassa. Aineisto tuhoetaan asianmukaisesti opinnäytetyöni valmistuttua. Tutkimuksen eettisyyteen palaan tarkemmin pohdintaluvussa 8.

Tallensin kaikki haastattelut samalla tavalla ja samaa ohjelmaa käyttäen. Jostain syystä yhden haastattelun osalta vain ensimmäiset 60 sekuntia olivat selkeästi kuultavissa ja lopusta oli mahdotonta saada selvää. Koetin tarkentaa äänitettä eri tavoilla käytössäni olleella tekniikalla, mutta taitoni eivät riittäneet saamaan haastattelua kuunneltavaan muotoon. Salassapitovelvollisuuden vuoksi en voinut pyytää asiassa apua, joten jouduin tekemään päätöksen jättää tämä haastattelu käyttämättä. Jokainen haastattelu oli noin tunnin pituinen, joten vaikka jouduin jättämään yhden pois, sain silti reilun neljän tunnin verran puhuttua aineistoa. Saaranen-Kauppien ja Puusniekan (2006) mukaan laadullisessa tutkimuksessa ratkaisevaa ei ole aineiston määrä, vaan tutkittavan ilmiön ymmärtäminen sen avulla. Koska tutkimukseni on laadullinen, päätin neljän haastattelun avulla saavani opinnäytetyöni laajuuden huomioiden riittävän aineiston kyetäkseni vastaamaan tutkimustehtävääni.

5.2.2 Aineiston analyysi

Saadakseni haastattelumateriaalin tutkimukselliseen käyttöön käytin sen analysointiin laadulliseen aineistoon soveltuvaa menetelmää. Yksinkertaisimmillaan laadullinen aineisto tarkoittaa tekstimuodossa olevaa aineistoa (Eskola & Suoranta, 1998, s. 13). Haastattelujen jälkeen litteroin aineiston, jotta se oli helpommin analysoitavissa.

Tuomen ja Sarajärven mukaan (2018, s. 103) sisällönanalyysi soveltuu kaikkiin laadullisiin tutkimuksiin. Sisällönanalyysin avulla aineistoa eritellään, tiivistetään ja muokataan niin, että sen sisältämä informaatio säilyy, mutta

tutkittavasta ilmiöstä muodostuu selkeä yleiskuva. Tekstimuotoisesta aineistosta etsitään sisällönanalyysillä merkityksiä ja pyritään kuvaamaan niitä sanallisesti. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, ss. 177–122)

Analyysini toteutin aineistolähtöisenä, eli etsin niin sanotusti aineistosta nousevia asioita ja pyrin jäsentämään sitä sisällönanalyysia käyttäen. Tuomi ja Sarajärvi (2018, s. 116) toteavat, että aineistolähtöisen analyysin säännöt ovat ohjenuoria, joiden avulla analyysi voidaan toteuttaa systemaattisesti ja välttää tulkintojen mielivaltaisuutta. Olen pyrkinyt analyysivaiheessa käyttämään näitä sääntöjä prosessiani ohjaavina ja tukevinä malleina. Analyysiprosessini eteneminen esitetään kuvassa 1, s. 19.

Aineiston työstäminen alkoi kuuntelemalla haastattelut ja litteroimalla ne sanasta sanaan. Koska kiinnostukseni kohteena oli haastattelujen asiasisältö, en kirjannut esimerkiksi puheessa ilmenneiden taukojen pituuksia, mutta kaiken puhutun kielen taltioin mahdollisimman tarkasti, jottei mitään olennaista jäisi pois. Ruusuvuori ja Nikander (2017, s. 368) toteavat, että kun käytetään menetelmänä sisällönanalyysia, ei ole tarpeen litteroida esimerkiksi haastateltavien äänensävyä tai puheen taukoja, vaan nimenomaisesti puheen sisältö. Litteroituna haastatteluaineistosta muodostui yhteensä 46 sivun materiaali.

Tutkimustehtävä ohjaa sitä, mitä tutkija nostaa aineistosta esiin analyysivaiheessa. (Laine, 2010, s. 38) Tutkimukseni tarkoituksena oli selvittää varhaiskasvattajien valmiuksia toteuttaa seksuaalikasvatusta. Jo haastatteluja tehdessä minulle oli muodostunut vaikutelma kolmesta pääteemasta aineistossani. Luin ja kuuntelin haastatteluja läpi ja lähdin etsimään sieltä mitä tietoja kasvattajilla on, miten heidän suhtautumisensa seksuaalikasvatukseen ilmenee ja mitä konkreettista seksuaalikasvatukseen liittyvää toimintaa arjessa esiintyy. Tiedot, taidot ja asenteet ovat myös teorian pohjalta ne kolme asiaa, joissa seksuaalikasvatusta tulisi tarjota (Maailman terveysjärjestön (WHO) Euroopan aluetoimisto ja BZgA, 2010, s. 8).

Ryhtyessäni työstämään aineistoa huomasin vaikeaksi erotella toisistaan tiedot ja taidot, joten jatkoin kahdella pääteemalla suhtautumisella sekä konkreettisella toiminnalla, jossa mielestäni yhdistyvät tiedot ja osaaminen. Tuomen ja Sarajärven (2018, s. 122) mukaan analyysissä täytyy ensin valita analyysiyksikkö. Valitsin analyysiyksiköksi useita lauseita sisältävät ajatuskokonaisuudet, jotta en kadottaisi niiden sisältämää informaatiota pilkkomalla niitä osiin.

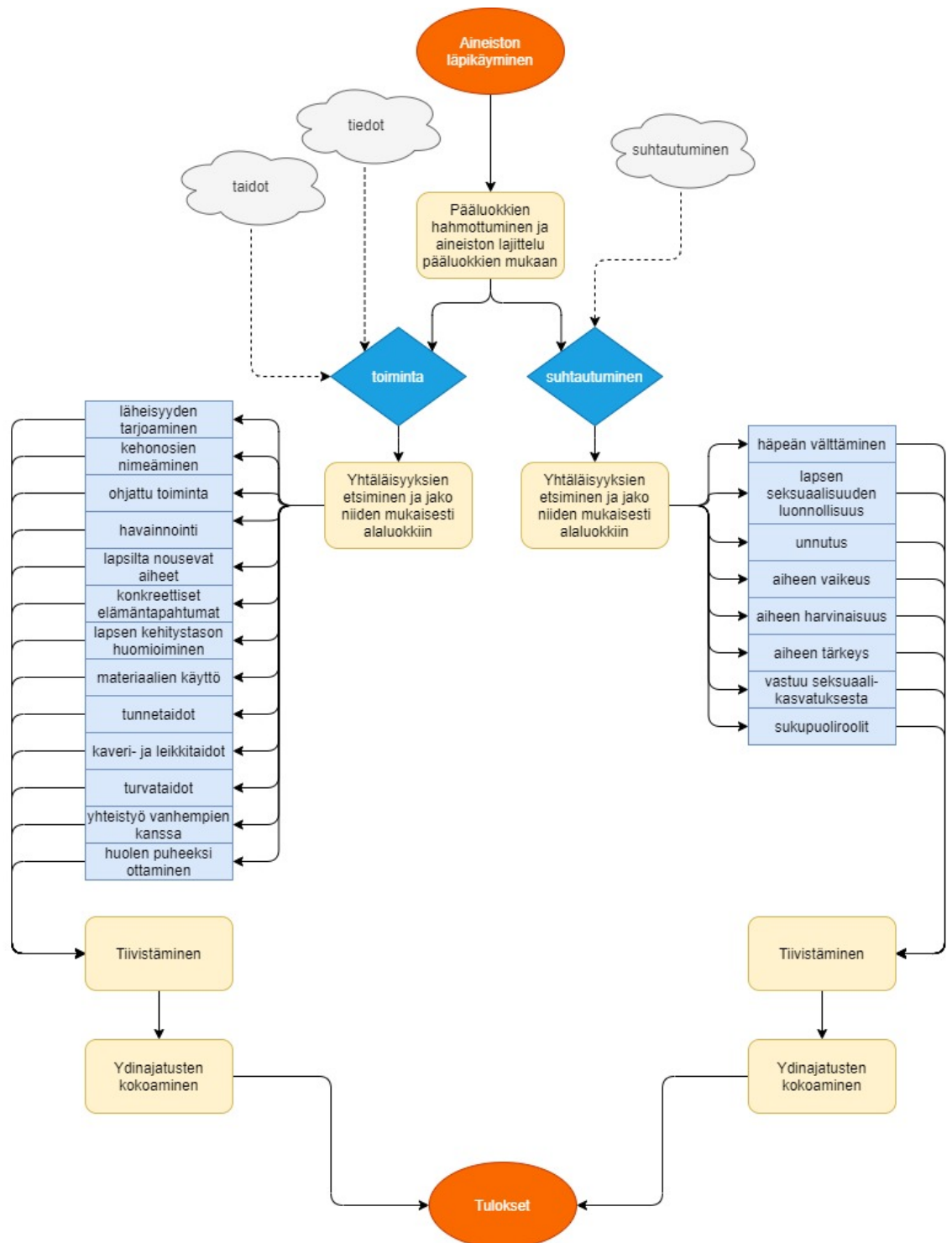
Tuomi ja Sarajärvi (2018, ss. 123–124) kertovat, että sisällönanalyysi alkaa siitä, että aineistosta merkitään tutkimukselle olennaiset osat ja muu karsitaan pois eli aineistoa pelkistetään. Merkitsin siis aineistostani alleviivamalla kahdella eri värillä ajatuskokonaisuudet, jotka liittyivät suhtautumiseen tai konkreettiseen toimintaan. Kun olin merkinnyt tutkimukseni kanalta olennaiset asiat tällä tavoin aloin jakamaan eri teemoja omiin tiedos-

toihinsa. Sisällönanalyysin seuraava vaihe on ryhmittely. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 124–125). Kävin läpi molemmista pääteemoista muodostamiani tiedostoja ja aloin ryhmitellä aineistoa sen mukaan, mitä yhtäläisyyksiä ja eroavuuksia niistä löytyi. Nimesin näin muodostuneet alaluokat niitä parhaiten kuvaavilla käsitteillä.

Haastateltavat esittivät asioita usein kertomalla esimerkkitilanteita sekä lasten ja vanhempien kommentteja. Haastetta analyysissä tuotti se, että samassa esimerkissä saattoi tulla esiin enemmän kuin yksi aiheen kannalta olennaista asiaa. Myös Tuomi ja Sarajärvi (s. 124) toteavat, että samassa analyysiyksikössä voi olla useampi ns. pelkistetty ilmaus, jotka kuuluvat eri alaluokkiin. Päädyin ratkaisemaan asian niin, että en ryhtynyt erottelemaan yksittäisiä sanoja, vaan kopioin alkuperäisen esimerkin kahteen eri luokkaan, jotta en kadottaisi alkuperäistä merkitystä. Esimerkiksi jos haastateltava kertoi lapsen esittämästä kysymyksestä ja käyttäneensä omassa vastauksessaan jotakin materiaalia tukena, laitoin tämän sekä kohtaan *lapsilta nousevat aiheet* että *materiaalien käyttö*.

Tämän jälkeen erottelin lausumissa esiintyvät olennaiset asiat ja rupesin tiivistämään niiden sisältöä haastateltavien suorista lainauksista yksinkertaisemmiksi ilmauksiksi. Käsiteltyäni koko aineiston tällä tavalla ryhdyin muodostamaan ydinajatusta siitä, mitä haastateltavat kokonaisuutena toivat kustakin aiheesta esille. Laineen (2010, s. 40) mukaan useampaa kuin yhtä haastattelua analysoidessa tutkija voi joko korostaa haastateltavien yksilöllisiä piirteitä tai luoda yhteinen kuvaus yksilöittäin saaduista tuloksista. Omassa analyysissäni olen noudattanut jälkimmäistä tapaa, tuoden kuitenkin ilmi myös kohtia, joissa haastateltavien näkemykset eivät olleet yhteneväisiä. Säilytin myös joitakin mielestäni tutkimukseni aiheen kannalta olennaisia alaluokkia, vaikka ne olisivat muodostuneet vain yhden tai kahden vastaajan vastauksista eivätkä edustaneet haastateltavia yhtenä ryhmänä. Näin mukaan tulee myös hajontaa. *Toiminnan pääluokkaan* muodostui 15 alaluokkaa ja *suhtautumisen pääluokkaan* 8 alaluokkaa. Kuvassa 1 esitetään analyysiprosessi luokkineen.

Kuva 1. Varhaiskasvattajien teemahaastatteluista saadun litteroidun aineiston analyysiprosessi aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä ja siinä syntyneet pääluokat aiheesta seksuaalikasvatus varhaiskasvatuksessa

Sisällönanalyysin viimeinen vaihe on päättelyprosessi, jonka myötä tutkija muodostaa saaduista tuloksista johtopäätöksiä (Tuomi & Sarajärvi, 2008, s. 127). Johtopäätöksiä avaan luvussa 7.

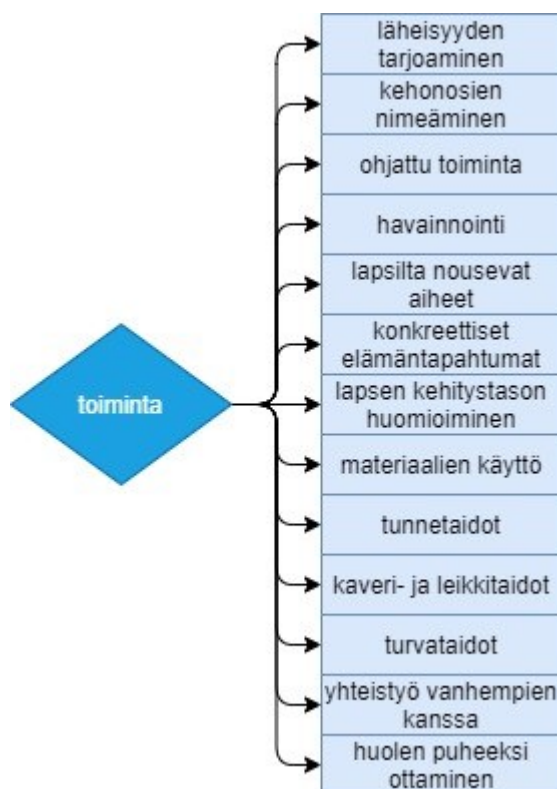
6 TULOKSET: SEKSUAALIKASVATUS

Opinnäytetyön tutkimustehtävänä oli selvittää, miten seksuaalikasvatusta tällä hetkellä toteutetaan varhaiskasvatuksessa sekä kuinka suunnitelmallista ja tiedostettua sen toteuttaminen on. Tarkoituksena oli selvittää kasvattajien tietämystä ja kokemuksia aiheesta sekä sitä, miten he suhtautuvat seksuaalikasvatuksen toteuttamiseen. Saadut tulokset esitellään jaetuna kahteen aineiston analyysissä (ks. luku 5.2.2) muodostuneeseen pääluokkaan: seksuaalikasvatus toteutuneena toimintana sekä kasvattajien suhtautuminen seksuaalikasvatukseen. Käytän aineistositaatteja tuloksen autenttisuuden todentamiseen. Aineistositaattien yhteydessä käytän haastateltavista merkintöjä H1, H2, H3 ja H4. Haastateltavien anonymiteetin suojaamiseksi olen merkinnyt henkilöt vain kirjain-numero-yhdistelmällä, jossa h-kirjain tulee sanasta haastateltava ja numero kuvaa haastattelun järjestyslukua. Näillä merkinnöillä sitaateista voidaan erottaa eri haastateltavien vastaukset toisistaan.

6.1 Seksuaalikasvatus toimintana päiväkodin arjessa

Tämä pääluokka kuvaa konkreettista toimintaa arjessa eli sitä, miten ja missä tilanteissa seksuaalikasvatusta käytännössä päiväkodissa tapahtuu. Tämä luku vastaa tutkimustehtäväni ensimmäiseen osaan selvittää miten seksuaalikasvatusta tällä hetkellä toteutetaan varhaiskasvatuksessa. Tuloksista käy ilmi myös, että toiminta on osittain suunniteltua ja osittain ei. Kuvassa 2 on esitetty tähän pääluokkaan kuuluvat alaluokat, joiden tuloksia seuraavaksi tarkastelen.

Kuva 2. Varhaiskasvattajien teemahaastatteluista analyysissä syntynyt pääluokka *toiminta* ja sen alaluokat

6.1.1 Läheisyyden tarjoaminen ja kehonosien nimeäminen

Kasvattajat kertoivat, että lapsen kehotuntemus kehittyy fyysisen kontaktin kautta vuorovaikutuksessa lapsen kanssa. Fyysistä kontaktia tulee perushoitotilanteissa, kuten vaipanvaihdossa ja pukemisessa sekä päiväunille käytäessä, kun lapsia silitellään. Kasvattajat vastaavat lapsen läheisyydentarpeeseen. Lapset saavat tulla syliin ja halaamaan. Haastateltavat kertoivat esimerkiksi seuraavasti:

No mitä pienempi lapsi, niin sitä enemmänhän ne on niinku sylissä ja sitku ne on sylissä, niin ne oppii niitä saamaan semmosia keho- sen kosketuksen kautta hahmottamaan niinku omaa keho. Ja kyllä noi isommatkin lapset viihtyy hirveesti sylissä.

H3

Kasvattajien mukaan lasten kehontuntemusta tuetaan myös nimeämällä kehonosia. Lapsille sanotetaan esimerkiksi sitä, milloin on kylmä ja pitää pukea päälle lisää vaatteita. Erilaisia kehon fyysisiä tuntemuksia sanote- taan. Perushoitotilanteissa kerrotaan kehonosista ja annetaan niille nimiä. Yksi haastateltavista kuvasi asiaa näin:

siinä täytyy vaan aikuisen olla hereillä tota ja käyttää sitä kieltä ja käyttää hyödyks niitä perushoitotilanteita. Ne on ihan äärimmäisen tärkeitä tilanteita sille lapselle, kun siinä on

aikuinen ja lapsi usein kahdestaan kontaktissa siinä tilanteessa siinä perushoitotilanteessa, niin se on tosi hyvä oppimistilanne.

H1

6.1.2 Ohjattu toiminta ja materiaalien käyttö

Haastateltavien mukaan tunnetaitoja ja kehotuntemusta harjoitellaan ohjatun toiminnan kautta. Kasvattajat käyttivät esimerkiksi piirtämistä, lauleikkia, loruja ja liikuntaa sekä harjoittamaan tunteiden tunnistamista että kehotuntemuksen opetteluun. Muun muassa liikunnan merkitystä kuvailtiin seuraavasti:

jos lähtee ihan sieltä pienestä, niin antamalla niitä erilaisia tuntemuksia ja se liikunta on mun mielestä isossa roolissa siinä, että on erilaisilla pinnoilla, just kontataan ja pyöritään. Ja on kaikkia loruleikkejä missä sitte "leivon, leivon leipäsiä" ja muuta vastaavaa, että tulee sitä tuntemusta sille keholle

H2

Kaikki kasvattajat kertoivat hyödyntävänsä kirjallisuutta apuna käsiteltäessä lasten kanssa hedelmällisyyteen ja lisääntymiseen liittyviä asioita. Kirjallisuutta ja tarinoita hyödynnettiin myös kehoon liittyvien aiheiden käsittelyssä sekä sukupuolia koskeissa keskusteluissa ja tunnetaitojen opetteluissa. Tunnetaitojen tukena yksi kasvattajista mainitsi myös tunnekortit. Kirjojen avulla aiheita voitiin tutkia lasten kanssa yhdessä ja ne toimivat apuna myös silloin, kun kasvattaja ei kokenut osaavansa spontaanisti kertoa aiheesta tai aihetta haluttiin käsitellä perusteellisemmin. Yksi kasvattajista mainitsi tarvittaessa menevänsä koneelle, joko perehdyttääkseen itseään, jotta osaisi paremmin vastata lapsen kysymyksiin tai tekemään lapsen kanssa yhdessä tutkimusta.

6.1.3 Havainnointi ja elämäntapahtumista keskustelu

Jokainen kasvattaja kertoi tilanteista, jossa havainnoimalla lasten keskinäisiä puuhia he olivat saaneet mahdollisuuden aloittaa lasten kanssa keskustelu jostakin aiheesta, kuten kehosta ja fyysisestä kehityksestä, erilaisista perhemuodoista, kaveritaidoista ja sukupuolirooleista. Seuraavassa yhden kasvattajan kertoma esimerkki:

lapset on leikkiny kotia ja sit ne on ruvennu kiisteleen siitä, että kaks lasta halua olla äiti ja sit joku sanoo, et "ei voi olla kahta äitiä", niin sit mää oon siinä kohtaa kyllä sanonu, että "kyllä voi olla kaksi äitiä. Että ei sillä niin kun äitien lukumäärällä ei oo- Niinku et voi olla ihan niinku kaks äitiä, tai voi olla kaks isää. Ihan samallain kun voi olla kaks siskoo tai kaks veljee."

H3

Haastatteluissa ilmeni, että myös elämäntapahtumien, kuten syntymän, kuoleman, erilaisten merkkipäivien tai perheessä tapahtuneen eron myötä lasten kanssa tulee keskusteluja. Nämä keskustelut voivat koskea tunteita, lisääntymistä ja perheiden moninaisuutta tai esimerkiksi sukupuolten eroja.

6.1.4 Lapsilta nousevat aiheet ja lapsen kehitystason huomioiminen

Osa kasvattajista kertoi, että lisääntymisestä ja hedelmällisyydestä keskustellaan vasta silloin, kun aihe nousee lapselta itseltään. Kaikki kuitenkin kertoivat tilanteista, joissa lasten suorien kysymysten tai lapsilta nousevien aiheiden pohjalta lähdettiin keskustelemaan jostakin lapsen seksuaalisuuteen liittyvästä aiheesta. Kysymyksiä oli tullut esimerkiksi siitä, kenen mukaan lapsi voi päiväkodista lähteä, kenen kanssa voi mennä naimisiin ja siitä, onko kaikilla lapsilla isä.

Vastatessaan lasten kysymyksiin varsinkin lisääntymistä ja hedelmällisyyttä koskevissa aiheissa kasvattajat painottivat lapsen iän ja kehitystason huomioimista. Asioista puhutaan lapsen kielellä ja lapsen ymmärryksen tasolla. Lapsen omia ajatuksia aiheesta saatettiin ensin selvittää kyselemällä, jotta lapselle voitiin tarjota sopiva määrä tietoa. Kasvattajat kertoivat, että lasten tiedonjanoissa on eroa samankin ikäluokan sisällä, toisille riittää lyhyt vastaus ja toisten kanssa asioita käydään perin pohjin. Yksi kasvattajista sanotti asiaa tällä tavoin:

sit ku lapsi osaa kysyä, että mistä vauvat syntyä tai miten, niin sitten on niinkun aika kertoa. Ettei niitä tarvi lähteä kertoon niinkun erikseen mitenkään hirveen tarkasti. Et lapsethan on uteliaita ja ne osaa kysyä tarkentavia kysymyksiä, jos niitä kiinnostaa se asia enemmän ja sit jos vastaa että "vauvansiemenistä" niin osa sanoo, et "jaha" ja lähtee leikkimään, et seki riippuu ihan lapsista. Et osa haluaa tietää tarkemmin, että miten ne vauvansiemenet menee paikasta a paikkaan b

H3

6.1.5 Tunnetaitojen opettelu

Tunnetaitoja opetellaan sanottamalla lapsen tunteita. Näin sanoivat kaikki kasvattajat. Lasten kanssa käsitellään sitä, mistä eri tunteet johtuvat ja voimakkaita tunteita käydään läpi keskustellen niiden rauhoituttua. Vääränlainen toiminta, kuten muiden vahingoittaminen tai tavaroiden rikkominen kielletään, mutta kaikenlaiset tunteet sallitaan. Kasvattajallekin ovat erilaiset tunteet sallittuja ja omia tunteitaan voi lapselle avata myös niitä sanottamalla. Lapsille annetaan keinoja käsitellä tunteita rakentavalla tavalla, annetaan esimerkiksi vaihtoehtoisia tapoja purkaa kiukun tunnetta.

Ohjattua toimintaa ja materiaaleja voidaan myös hyödyntää osana tunnekasvatusta. Sovittelu mainittiin hyödylliseksi osaksi tunnekasvatusta, sillä siinä käydään läpi tunteita, joita lapsi on itse kokenut konfliktitilanteessa, nimetään näitä tunteita ja lapsi joutuu myös miettimään, miltä toisesta on tilanteessa tuntunut. Sovittelutilanteet ovat myös toistuvia, joten harjoitusta tulee yleensä useitakin kertoja päivän aikana. Kun sovittelua on tehty pitkään, lapset oppivat itsekin sovittelemaan ilman että aikuinen ohjaa keskustelua.

6.1.6 Kaveri- ja leikkitaitojen opettelu

Toki meidän täytyy aikuisenakin siinä olla aktiivisia ja tavaltaan niinku houkutella niitä, että "Kattokaas nyt, että huomaaatko? Ihanku tuol olis joku yksin, et mitä me voitais tehdä?" Ja no, sitte joku on siellä, että "Hei, mehän voitais pyytää sitä mukaan!" Ja sitte tota, ku aikuinen siinä vähän heittää vettä myllyyn, et "No niinpä! Olipa hienosti keksitty! Käykääs pyytämässä mukaan leikkiin!"

H1

Yllä oleva sitaatti on yksi esimerkki erilaisista keinoista, joita kasvattajat käyttivät tilanteessa, jossa joku ei ollut vielä päässyt leikkiin mukaan. Leikin ulkopuolelle jääneeltä lapselta voitiin myös käydä kysymässä, mihin leikkiin hän haluaisi mukaan. Yhdessä lapsen kanssa voitiin myös lähestyä sellaista kaveria, jonka kasvattaja tiesi ottavan toiset helposti mukaan, jotta yksin jäänyt lapsi saisi rohkeutta jatkossakin lähestyä muita. Lapselle voitiin näyttää mallia konkreettisesti toimimalla ja antamalla esimerkkejä myös siitä, miten kysyä pääsisikö leikkiin mukaan.

Leikkitaitojen kehittämiseksi kasvattajat käyttivät esimerkiksi arvottuja leikkiryhmiä, jolloin eri tasoiset leikkijät kohtaavat ja voivat oppia toisiltaan, eikä kukaan jää yksin. Lapsia ohjattiin myös yhdessä päättämään aluksi mitä leikkiä leikitään. Lapsille esiteltiin erilaisia vaihtoehtoja, mitä voisi leikkiä ja kasvattaja saattoi ohjata leikkijöitä sellaiseen toimintaan, jossa lapset saisivat enemmän harjoitusta kaverin kanssa toimimiseen. Leikkitaitojen tukemista kuvattiin muun muassa näin:

aikuinen on siinä vieressä ja ohjaa esimerkiks johonkin muuhun, ku muistipelin pelaamiseen tai piirtämiseen. Koska lapsethan helposti lähtee sitte tekeen sitä, mikä on niinku helpompaa.

H3

6.1.7 Turvataitojen harjoittelu

Itsensä ja toisten kunnioittamisen teema tuli ylivoimaisesti eniten esille kasvattajien haastatteluissa. Lasten kanssa käytiin paljon keskusteluja aiheesta. Lapsia opetettiin suojaamaan omaa yksityisyyttä ja olemaan hyväksymättä kiusaamista. Kasvattajien mukaan lapsille opetetaan, mitkä ovat jokaisen ihmisen yksityiset alueet ja ettei niitä saa katsoa tai koskea ilman lupaa, vaikka se kiinnostaisikin. Lapsille opetettiin, että heillä on oikeus päättää, mitä he itse haluavat, oikeus kieltäytyä ja kertoa aikuiselle asiasta, jos kaveri ei lopeta pyynnöstä. Kasvattajat puuttuivat kiusaamiseen ja satuttamiseen. Konfliktitilanteita selvitettiin yhdessä aikuisen ohjaamana ja kaikkia osapuolia kuullen. Konfliktien selvittelyssä käytettiin sovittelemisen menetelmää, missä jokainen saa kertoa oman näkemyksensä tapahtumien kulusta, opetellaan kunnioittamaan toisen puheenvuoroa ja kokemusta ja sovitaan yhdessä ratkaisu, kuinka jatkossa toimitaan. Eräs haastateltavista kiteytti turvataitojen opettamisen näin:

Et ihan siis semmosta niinkun semmosta oman kehon kunnioittamista ja niinkun omien ja toisten rajojen kunnioittamista. Että niinkun semmosta sen ymmärrystä, että sä itse päätät mitä sä teet. Et kukaan toinen ei voi sua komentaa tekeen jotain asioita. Ja et jos joku käskee sun tekeen jotain mitä sä et halua, tai et jos tulee jostain huono mieli, paha olo, tai jotain, et mitä toinen on käskeny, niin siit voi aina tulla kerton niinku aikuiselle.

H3

Kasvattajat korostivat, että heidän on myös näytettävä esimerkkiä. Aikuisen pitää kunnioittaa lapsen itsemääräämisoikeutta niissä asioissa, joista lapsi voi itse päättää, kuten mitä lapsi haluaa syödä. Tilanteissa, joissa lapsen toiveita ei voida kunnioittaa, aikuisen täytyy perustella, miksi toimitaan toisin. Toisaalta haastatteluissa kuvattiin, että lapsille ei systemaattisesti opeteta, kuinka toimitaan turvallisesti toisen aikuisen kanssa – siitä puhutaan vain silloin, jos asia nousee jollain lailla esiin.

6.1.8 Yhteistyö vanhempien kanssa ja huolen puheeksi ottaminen

Kaikki kasvattajat kertoivat, että vanhempien kanssa keskustelut perustuvat luottamukselle ja kunnioitukselle. Asioista puhuminen on aika helppoa ja luontevaa. Lasten kuulumisista kerrotaan avoimesti, eikä lapsen toimintaa vähätellä tai paheksuta. Asioita otetaan puheeksi matalalla kynnyksellä ja pian niiden tapahduttua. Vanhempien kanssa jutellaan esimerkiksi erilaisista perheistä, tunteiden hallinnasta, kehotuntemuksesta ja itsetuntoon liittyvistä asioista, unuttamisesta ja intiimialueiden näyttämisestä toisille. Joskus keskustelut ovat luonteeltaan kuulumisten kertomista; toisinaan voidaan pyytää jatkamaan keskustelua jostain aiheesta kotona. Myös vanhemmat saattavat kysyä neuvoa lapsen seksuaalisuuteen liittyvissä asioissa ja yhdessä voidaan miettiä toimintatapoja.

Yhteistyöhön vanhempien kanssa liittyi myös huolen puheeksi ottaminen. Osa kasvattajista sanoi ottavansa huolen puheeksi heti vanhemman kanssa, osa juttelevansa ensin oman tiimin kesken. Vanhemmille kerrotaan, mikä on huolen aihe ja mistä se johtuu. Heiltä kysellään, ovatko he huomanneet saman tai miten ovat itse asiassa toimineet. Eräs kasvattajista kertoi ottavansa huolenaiheita keskusteluun esimerkiksi näin:

arjen tilanteissa voi kysyä vanhemmalta ihan sujuvasti. Sillai että "hei, että miten teillä on kotona tämmönen asia? Että kun täällä se on näyttäytyny näin ja näin, että onks teillä kotona ollu tämmöstä juttua?"

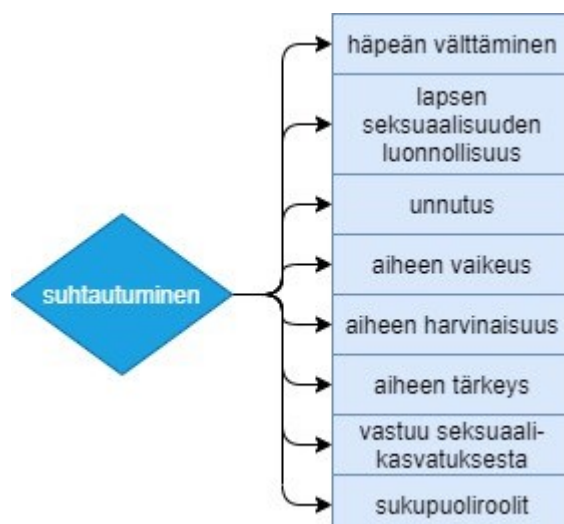
H1

Vanhemmille kerrotaan myös, kuinka päiväkodissa on toimittu asiassa. Vanhempia ei syyllistetä eikä lähdetä neuvomaa, vaan heitä kuunnellaan. Tapahtumista kerrotaan tosiseikat ja asioita lähdetään yhdessä viemään eteenpäin tarvittaessa. Mikäli vanhemmat suhtautuvat kielteisesti, niin neuvoa voidaan kysyä esimerkiksi päiväkodin pedagogiselta johtajalta tai erityislastentarhanopettajalta. Tämän jälkeen asia pyritään ottamaan puheeksi uudelleen vanhempien kanssa. Jos lapsen asioissa herää voimakas huoli, tehdään lastensuojeluilmoitus.

6.2 Kasvattajien suhtautuminen seksuaalikasvatukseen

Tutkimustehtäväni toinen osa oli selvittää kasvattajien suhtautumista seksuaalikasvatukseen. Tämän luvun tulokset vastaavat tutkimustehtäväni toiseen osaan eli siihen, miten kasvattajat suhtautuvat seksuaalikasvatukseen. Seuraavaksi esittelen tarkemmin tähän pääluokkaan kuuluvat alaluokat, jotka näkyvät kuvassa 3.

Kuva 3. Varhaiskasvattajien teemahaastatteluista analyysissä syntynyt pääluokka *suhtautuminen* ja sen alaluokat

6.2.1 Lapsen seksuaalisuuden luonnollisuus, kasvatusvastuu ja häpeän välttäminen

Lapsen elämään luonnollisesti kuuluvina asioina kasvattajat kertoivat kokevansa esimerkiksi hedelmällisyyteen ja lisääntymiseen liittyvät aiheet, perheiden moninaisuuden, sukupuoliroolien kokeilun, lasten ajoittaisen nakuilun, sukuelinten tutkimisen ja esittelyn kavereille, unnuttamisen ja ihastuksen. Haastatteluissa tuli kuitenkin ilmi, että osa kasvattajista näkee joidenkin aiheiden, kuten turvallisen toimimisen aikuisten kanssa tai hedelmällisyyteen ja lisääntymiseen liittyvät aiheet, kuuluvan ensisijaisesti vanhemmille.

Kaikki kasvattajat toivat esille, että lapsen seksuaalisuuteen liittyviin aiheisiin ei saa tuoda kielteisyyttä, vaan kasvattajan asenteen pitää olla myönteinen kaikkia lapsen kokemuksia ja kysymyksiä kohtaan. Lapselle ei saa välittyä negatiivista asennetta omaa kehoa tai sen osia kohtaan. Lapsen pitää tulla kuulluksi. Lapsen sallitaan toteuttaa itseään haluamallaan tavalla, esimerkiksi kokeilemalla erilaisia sukupuolirooleja leikeissä. Lapsen kokemus omasta kehosta ja sukupuolesta tulee hyväksyä. Aikuisen suhtautumisen tulee olla arvostavaa ja lapsen yksityisyyttä on kunnioitettava. Lapsen omaan kehoon tutustumista esimerkiksi unnuttamalla ei toruta, kielletä tai kauhistella. Sukuelinten tutkimiseen pitää suhtautua positiivisella asenteella. Unnutusta käsitellään tarkemmin seuraavassa alaluvussa.

Ja se ilosena joskus sanoo, et "kato mun pippeliä, kato kun mä oon huomannu, että mul on tämmönen." Niin mitäs siihen muuta ku, et siihen tulee justiin tää positiivinen asenne, että "onpa hieno, että tosi kiva, että jes!" Tai jotakin, mitä ny sitte. Että "sää oot ilonen siitä, et sulla on tommonen ja se on hyvä juttu", ja mitä kaikkee. Kuitenki se, et semmonen positiivisuus välittyy.

H4

6.2.2 Unnutus

Kolme kasvattajaa sanoi, että unnutukseen ei puututa, kun se tapahtuu yksityisesti. Lapsille, jotka unnuttavat, opetetaan yksityisyyttä ja sosiaalisia sääntöjä, esimerkiksi että unnuttaminen tai nenän kaivaminen ei ole sopivaa toimintaa ruokapöydässä. Jos lapsen unnuttaminen on jatkuvaa tai ei pysy yksityisenä vaan herättää huomiota, silloin asiaan puututaan hienovaraisesti pienin elein tai sanoin. Puuttumisen tapaa voidaan miettiä yhdessä vanhempien kanssa ja tarvittaessa pyytää neuvoa esimerkiksi erityislastentarhanopettajalta. Seuraavat sitaatit ilmentävät kasvattajien suhtautumista ja ohjauksen hienovaraisuutta:

ollaan pyritty sillain, ettei siihen nyt olla lapsen kanssa kiinnitetty sillai huomioo, et ehkä vähän on sitte sanottu jos meinaa mennä ihan vauhdikkaaks se meno, että vähän rauhallisemmin.

H1

sit vaan sillein sovittiin tän lapsen kans, et ihan vähän hänelle vinkkasin et "hei nyt sillee vaivihkaa" ja sit hän tiesi, että ai-niin, että nyt ei oo semmonen hyvä, sopiva hetki.

H2

6.2.3 Seksuaalikasvatus aiheena vaikea, mutta tärkeä

Kasvattajat kokivat, että seksuaalikasvatus ei ole aiheena helppo kasvattajien keskuudessa. Aiheen nähtiin myös olevan sidoksissa niin moneen lapsen kehitykseen liittyvään asiaan, että sitä oli vaikea hahmottaa omana alueenaan. Jotkin aiheet, kuten kuinka opettaa lapselle turvallista toimimista aikuisen kanssa, koettiin vaikeiksi. Osan kasvattajista arveltiin arkaillevan tietyistä aiheista keskustelemista, kuten puhumista isättömyydestä tai lisääntymisestä ja hedelmällisyydestä.

Osa haastateltavista ilmaisi olevan hyvä, että lapsen seksuaalisuuteen liittyviä asioita tuodaan esille ja että aihe olisi hyvä mainita myös sanana va-sussa. Haastatteluissa ilmeni myös, että lapsen seksuaalisuuteen liittyviä aiheita käsitellään päiväkodissa harvoin, ellei kyseessä ole jokin poikkeus-tapaus, joka vaatii huomiota. Yhden kasvattajan mukaan edes lasten omassa kysymyksissä nämä aiheet eivät usein esiinny. Hän kuvaili asiaa seuraavasti:

kuolemaakin ehkä tulee käsiteltyä lasten kanssa enemmän kuin jotain seksuaalista. jotain siis hedelmällisyyttä tai lisääntymistä. Vaikka eihän nyt jatkuvasti niitä kuolemiakaan oo.

H4

6.2.4 Sukupuoliroolit

Kaikkia haastateltavia puhuttivat sukupuoliroolit. Yksikään teemahaastattelukysymyksistäni ei suoraan koskenut sukupuolirooleja, mutta kaikki haastateltavat toivat aiheen esiin. Sukupuoliroolien muodostumista lapselle ihmeteltiin ja mietittiin myös, että itsekin kasvattajana tulee ohjattua lapsia sukupuolelle tyypillisiin leikkeihin ja että tyttö—poika-jaotteluakin tehdään esimerkiksi jakaessa lapsia jonoihin. Haastateltavat pohtivat sukupuolirooleja esimerkiksi seuraavin tavoin:

tämmöset macho-pojat, niin saattaa olla et he keskenään puhuu pelkkiä pippeli-pylly-pieru-juttuja. Ja sitte taas ku ollaan kahden kesken, niin ne tulee syliin ja kainaloon ja haluu, että niitä kutsutaan niinku hellittelynimillä ja et niinku näkee, et miten ne tykkää siitä - - mutta siis se, että mä en tiedä mistä semmoset roolit niille lapsille niinku- mistä se on lähtösin

H3

Tää on semmonen ikuisuuskyseminen, jota mä en ainakaan oikein tiedä siihen mitään vastausta. Että onks se niinku, kulkeeks se- voiko ne olla opittuja jo noin pienenä, jos ajattelee jotain ihan niinku kävelemään oppinutta? En tiedä, en tiedä. Mutta sen voin tässä varhaiskasvatuksen osalta sanoa, että kyllä helposti tulee ohjattua, että siihen vois pikkusen enemmän kiinnittää huomiota.

H4

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuskysymyksenäni oli: Millaiset valmiudet varhaiskasvatuksen opettajilla on toteuttaa seksuaalikasvatusta varhaiskasvatuksessa? Saaduista tuloksista voidaan päätellä, että 1) seksuaalikasvatus osa jokapäiväistä kasvatustyötä, 2) lapsen seksuaalisuuteen suhtaudutaan luonnollisena osana lapsen kehitystä ja 3) seksuaalikasvatus ei ole täysin suunnitelmallista ja kokonaisvaltaista, vaan siinä painottuvat tietyt aiheet. Tämän perusteella voidaan todeta, että varhaiskasvatuksen opettajilla on osaamista seksuaalikasvatuksen toteuttamiseen ja suhtautuminen on positiivista. Jotta seksuaalikasvatus olisi tiedostettua, olisi perusteltua tarjota kasvattajille lisää tietoa. Jotta seksuaalikasvatus olisi myös kokonaisvaltaista ja suunnitelmallista, olisi perusteltua harkita seksuaalikasvatuksen lisäämistä varhaiskasvatussuunnitelmaan omana alueenaan.

Tulokset osoittavat selvästi, että varhaiskasvatussuunnitelman (OPH, 2018, s. 21) arvoperustan mukaisesti *päiväkodissa toteutuu lapsen oikeus ilmaista itseään ja ajatuksiaan*. Lapsen annetaan toteuttaa itseään haluamallaan tavalla, ja kasvattajat tarttuvat lapsilta nouseviin aloitteisiin. Kasvattajat kertoivat monia esimerkkitapauksia ja kuvauksia tilanteista, joissa seksuaalikasvatusta tapahtuu. Osa kasvatustilanteista syntyi spontaanisti lasten toiminnan tai kysymysten nostaessa esiin tiettyjä aiheita, joihin kasvattajat tarttuivat. Osa taas oli suunnitellumpaa ja kasvattajan aloitteesta lähtevää toimintaa.

Tutkimuksesta käy ilmi, että seksuaalikasvatus on osa varhaiskasvatukseen kuuluvaa jokapäiväistä kasvatustyötä siinä määrin, kuin seksuaalikasvatuksen osa-alueet sisältyvät varhaiskasvatussuunnitelmaan. Väestöliitto toteutti vuonna 2013 varhaiskasvatuksen ammattilaisille internetkyselynä tutkimuksen (Laseke-tutkimus), johon vastasi 507 henkilöä. Laseke-tutkimuksessa ilmeni, että kasvattajat pitivät seksuaalikasvatuksessa tärkeinä aiheina kehoa ja sen toimintoja, hedelmöitystä ja raskautta sekä itsemääräämisoikeutta omasta kehosta. Samat teemat tulivat esiin omassa tutkimuksessani eri painotuksin. Oman työni vastauksissa painottuivat aiheet, kuten tunnetaidot, leikkitaidot ja kunnioitus itseä ja muita kohtaan. Nämä

aiheet ovat olennaisesti sidoksissa toisiinsa, ja lapset saivat niissä harjoitusta monta kertaa päivän aikana. Erityisesti Hämeenlinnassa käytössä oleva sovittelu mainittiin usein näiden aiheiden yhteydessä ja sitä pidettiin hyvänä menetelmänä. Myös keskustelujen merkitys kasvatuksen välineenä korostui.

WHO:n standardien (2010, ss. 38–40) mukaan seksuaalikasvatus jakautuu kahdeksaan osa-alueeseen. Näistä osa-alueista saamieni tutkimustulosten perusteella *päiväkodin seksuaalikasvatuksessa toteutuvat hyvin ihmiskehoon ja ihmisen kehitykseen, lapsen oikeuksiin sekä sosiaalisiin sääntöihin, normeihin ja tapoihin liittyvät osa-alueet*. Terveiden ja hyvinvoinnin osa-alue toteutuu, kun lasta opetetaan kuuntelemaan omaa kehoaan ja lapsi oppii turvataitoja. Myös mediakriittisyyden opettaminen ja mediaan liittyvä turvallinen toiminta on osa tätä aluetta, mutta se ei tullut haastateluissa esille. Seksuaalisuuden osa-alue toteutuu osittain: lapselle tarjotaan fyysistä läheisyyttä ja hellyyttä ja lapsen kehollisten tunteiden ilmaisua tuetaan ja tutustuminen omaan kehoon sallitaan. Lapselle ei kuitenkaan erityisesti tarjota tietoa oman kehon koskettamisen tuomasta mielihyväästä.

Moninaisuus ja ihmissuhteet tulevat esille perheiden moninaisuuden kautta. Erilaisiin perhemuotoihin suhtaudutaan kunnioittavasti, mutta erilaisten ihmissuhteiden kirjo ei tule esiin. Hedelmällisyyden ja lisääntymisen teema jää kokonaan sen varaan, että lapset ottavat asian esiin, muutoin seksuaalikasvatus tällä osa-alueella ei toteudu. Perheiden monimuotoisuus ja erilaisuus tuli esille arjessa konkreettisesti, kun lapsiryhmään kuului lapsia monenlaisista perheistä. Lapset myös puhuivat avoimesti omista perheistään ja näitä asioita pohdittiin lasten kanssa. Sen sijaan ihmissuhteiden moninaisuus jäi vähemmälle huomiolle.

WHO:n (Maailman terveysjärjestön (WHO) Euroopan aluetuimisto ja BZgA, 2010, s. 3) standardeissa todetaan, että kasvattajien avoin suhtautuminen on tärkeä osa kasvattajan valmiuksia toteuttaa seksuaalikasvatusta. Tulosten mukaan *kasvattajien suhtautuminen on avointa*. Lapsen seksuaalisuus nähdään luonnollisena osana lapsen kehitystä. Lapsen aloitteisiin suhtauduttiin positiivisesti ja sallivasti. Kaikissa seksuaalikasvatukseen liittyvissä aiheissa haluttiin välttää tuottamasta lapselle häpeää ja välittämästä negatiivisuutta. Ristiriitatilanteissa ei etsitty syyllisiä eikä lasta toruttu uteliaisuudesta itseä tai toisia kohtaan silloinkaan, kun lapsen toiminta ei ollut täysin korrektia. Tutkimuksessani kaikki haastateltavat suhtautuivat aiheeseen melko samalla tavoin. Sen sijaan Laseke-tutkimuksen (Ingman-Friberg, 2016, s. 42) tuloksissa oli vastaajien välillä hyvin selkeitä eroja. Ero on ainakin osittain selitettävissä sillä, että oma tutkimukseni on otannaltaan pieni. Laseke-tutkimuksessa 2013 todettiin, että osa vastaajista koki seksuaalikasvatuksen luonnollisena aiheena ja osalle se oli vaikea. Tämän osalta saadut tulokset ovat yhteneviä. Tavalla suhtautua lapsen seksuaalisuuteen liittyviin asioihin voi olla kauaskantoinen vaikutus lapsen elämään

ja omasta seksuaalisuudesta nauttimiseen myöhemmin lapsen kehittyessä. Santalahti ja Lehtonen (2016, s. 62) toteavat, että seksuaalisuuteen liittyvä häpeä kumpuaa yleensä lapsuudesta. Kun lapsi ei koe tulevansa kohdatuksi, ymmärretyksi ja rakastetuksi vastavuoroisessa suhteessa häntä hoitavaan henkilöön, syntyy kokemus häpeästä. Häpeän aiheuttama huonommuuden tunne voi kantaa läpi ihmisen elämän.

Lapsen unnuttamiseen ei tavallisesti puututtu tai edes kiinnitetty huomiota; tarvittaessa ohjattiin yksityisyyteen ja muistutettiin sosiaalisista säännöistä. Joillekin kasvattajille unnutus-termi oli tuttu, joku puhui himputuksesta. Larun (2016, s. 226) mukaan se, millä nimellä lapsen sukupuolielinten koskettelua kutsutaan ei ole merkityksellistä, kunhan vain on jokin termi, jonka lapsi tietää. Silloin lapsi voi puhua asiasta ja hänelle voidaan opettaa siitä.

Cacciatoren ja Korteniemi-Poikelan (2019, s. 32–33) mukaan lapsen uteliaisuus eri sukupuolia kohtaan herää noin kolmen vuoden iässä. Tutkimuksessani kuitenkin ilmeni, että *lapselle vastataan silloin, kun lapsi kysyy*. Sama asia nousi esiin myös Laseke-tutkimuksessa 2013. Laseke-tutkimuksessa (Ingman-Friberg, 2016, s. 42) pohdittiin myös samaa kysymystä, joka itselleni heräsi asiasta: Entä jos lapsi ei osaa kysyä? Jääkö tieto silloin saamatta? Omassa tutkimuksessani kasvattajien puheissa näkyi selvästi, että lisääntymisen ja hedelmällisyyden aihepiiriin kuuluvia kysymyksiä käsiteltiin silloin, kun lapset toivat niitä itse esiin. Kasvattajat painottivat, että tässä aiheessa huomioidaan lapsen ikä- ja kehitystaso ja kiinnostuneisuus aiheeseen. Kasvattajat olivat käsitelleet lasten kanssa tätä aihepiiriä säännöllisesti – lukuun ottamatta yhtä kasvattajaa, joka kertoi, ettei aiheesta puhuta kuin harvoin. Hedelmällisyyden ja lisääntymisen teema ei kuulu varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin. Väestöliiton (2019a) mukaan ikätasoisuus tarkoittaa kuitenkin myös sitä, että lapsi saa kehitysvaiheeseensa kuuluvat ja tarpeelliset tiedot, taidot ja asenteet.

Materiaalien käytössä painottui kirjallisuus ja kirjojen sisältämät kuvat, myös tietokone mainittiin. Muun median käyttö ei tullut esille. Kukaan haastateltavista ei maininnut, että päiväkodissa olisi käytössä esimerkiksi turvataitojulisteita. Jos kasvattajalla heräsi kysymyksiä, niitä pohdittiin tiimin kanssa tai tarvittaessa konsultoitiin pedagogista johtajaa tai erityislastentarhanopettajaa. Omassa tutkimuksessani en kysynyt erityisesti työyhteisön merkitystä seksuaalikasvatuksen osatekijänä. Kävi kuitenkin ilmi, että vaikka osan kollegoista arveltiin kokevan tietyt teemat haastavina, omalle tiimille uskallettiin kuitenkin puhua ja tiimin puoleen käännyttiin varsinkin vaikeiden aiheiden edessä. Voidaan siis olettaa, että myös ns. kevyemmistä aihepiireistä on näissä tiimeissä mahdollista puhua.

Laseke-tutkimuksessa 2013 ilmeni selvemmin kuin omassani, että joissain paikoissa seksuaalisuuteen liittyvistä aiheista ei ollut tapana puhua kollegoiden kesken ja aihe oli jossain määrin tabu. Laseke-tutkimuksessa (Ingman-Friberg, 2016, ss. 46–48) myös työhyvinvointi oli nostettu yhdeksi

teemaksi. Vastaajat olivat kokeneet, että seksuaalikasvatuksesta aiheena puuttui tietoa, ohjeistusta, materiaalia ja koulutus oli puutteellista. Omassa tutkimuksessani en tätä aihetta käsitellyt erikseen. Ilmeni kuitenkin, että vastaajat käyttivät materiaalia ja erilaisia toiminnallisia menetelmiä kasvatuksen tukena, eikä kukaan maininnut kaipaavansa lisämateriaalia. Sen sijaan kiinnostus tietää aiheesta enemmän nousi jossain määrin esiin. Erilaiset tulokset selittyvät ainakin osin sillä, että laseke-tutkimus oli niin laaja, että vastauksissa on luonnollisesti enemmän hajontaa, kuin omassa pienessä otoksessani. Lisäksi laseke-tutkimus toteutettiin internet-kyselynä, kun taas omani oli puhelinhaastattelu. Kyselyyn vastaamiseen voi olla matalampi kynnyks, kun kyseessä on jossain määrin arkaluontoinen aihe. Laseke-tutkimus koski koko varhaiskasvatuksen henkilöstöä, sen sijaan rajasin omani koskemaan tiettyä koulutusastetta eli varhaiskasvatuksen opettajien kokemuksia.

Yhteistyö vanhempien kanssa oli melko mutkatonta. Kaikenlaisista asioista puhuttiin matalalla kynnyksellä ja neutraaliin sävyyn osana päivittäistä kuulumisten vaihtoa. Myös vanhemmat lähestyivät kasvattajia omaa mieltään askarruttavissa kysymyksissä lapsen kehitykseen liittyen. Huolenaiheiden tuominen keskusteluun tapahtui yleensä kertomalla kasvattajan omat huomiot ja kuuntelemalla vanhempien näkemystä aiheesta ja miettimällä yhdessä toimintatapoja.

Lapsen seksuaalikasvatuksen koettiin olevan haastava aihe. Sitä oli vaikea hahmottaa omana kasvatuksen alueenaan ja tietyt teemat koettiin pulmallisiksi käsitellä lasten kanssa. Aiheen haastavuus selittyy ehkä osittain sillä, että lapsen seksuaalisuus on aiheena verrattain uusi ja myös ilmapiiri seksuaalisuuden ja sen myötä seksuaalikasvatuksen suhteen on muuttunut myönteisemmäksi vasta viimeisten vuosikymmenien aikana. Martinson (1994, s. vii) toteaa, että länsimaissa, etenkin Amerikassa, on oltu hitaita tunnistamaan tai käsitteellistämään seksuaalisia kokemuksia osana lapsen kehitystä ja sellaisena elämään kuuluvana osa-alueena, joka on tutkimisen ja perehtymisen väärä. Martinson myös toteaa, että vielä 70-luvulla eivät kustantajat halunneet julkaista kirjaa, joka käsittelee lasten seksuaalisuutta, vaan hänen teoksensa aiheesta painettiin vasta 90-luvulla. Kauppinen (2016, ss. 243–246) tuo esiin, että jotkut aiheet voivat olla aikuisellekin pelottavia. Puhumattomuus ei kuitenkaan poista vaikeita asioita. On luonnollista kertoa lapselle erilaisista vaaroista, joita on olemassa. Asiaan voi kuitenkin miettiä sopivat sanat etukäteen ja puhua rauhallisesti, pelottelematta.

Jaakonsaaren (2017, ss. 56–57) opinnäytetyön tuloksissa ilmeni, että lapsia, joiden sukupuolenilmaisu ei ole binäärinen ei päiväkodeissa osattu huomioida. Intersukupuoliset henkilöt toivoivat kasvattajilta sukupuolen moninaisuuden tiedostamista ja sukupuolisensitiivisyyttä. Saloheimo (2016, s. 148) toteaa, että lapsen sukupuolta ei voida tarkastella pelkästään biologisena ominaisuutena. Tutkimuksesta saamieni tulosten mu-

kaan lapsilla oli päiväkodissa lupa kokeilla leikeissään erilaisia sukupuoli-rooleja ja ilmentää itseään haluamallaan tavalla. Sukupuoliroolit kuitenkin puhuttivat kaikkia kasvattajia. Kasvattajissa herätti ihmetystä, miten sukupuoliroolien mallit muodostuvat lapsille ja miksi lapset ilmentävät tietyllä sukupuolelle tyypillistä käytöstä niin herkästi.

Kasvattajat tunnistivat tarpeen pohtia aihetta ja omia toimintamallejaan esimerkiksi leikkeihin ohjaamisessa. Kataisen (2018, s. 9) mukaan *omien toimintamallien tarkastelu sekä omien asenteiden ja arvojen tunnistaminen* on olennainen osa sukupuolisensitiivistä kasvatusta. Ilman tällaista reflektiota, tulee herkästi turvauttua rutiininomaisiin toimintamalleihin. Sukupuolisensitiivisyys ei pyri sukupuolten häivyttämiseen, vaan kehottaa pohtimaan tasa-arvon toteutumista, esimerkiksi sen kautta riittäkö pelkkä valinnanvapaus. Lapsen valintoja voivat ohjata monet piilossa olevat tekijät, kuten lapsen ympäristöstään havaitsemat viestit siitä, mikä on hyväksyttävää. Lapsi voi pelätä tulevaisuutta kiusatuksi tai jäävänsä ulkopuolelle tai olevansa riittämätön toimiessaan tietyllä tavalla. Martinson (1994, s. 103) toteaa, että heti lapsen syntymästä alkaen vanhemmat viestivät lapselle seksuaalisuudesta olivatpa he asiasta tietoisia tai eivät. Lapsi suodattaa vanhemmiltaan välittyneiden asenteiden kautta muualta saamaansa tietoa aiheesta. Martinson puhuu nimenomaisesti vanhemmista, mutta myös varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on pitkäaikainen ja tiivis vuorovaikutussuhde lapseen, joten on perusteltua sanoa, että sieltä saadut viestit ja välittyneet asenteet toimivat samalla tavoin.

8 POHDINTA JA ARVIOINTI

Lopuksi palaan tutkimuksen tarkoitukseen ja pohdin saamiani tuloksia. Tarkastelen tutkimusprosessia muun muassa aineiston keräämisen ja analyysivaiheen onnistumisen kannalta. Arvioin tutkimuksen toteutusta luotettavuuden ja eettisyyden näkökulmista. Viimeiseksi esitän mahdollisuuksia työn jatkokehittämiselle ja reflektoin omaa ammatillista kehitystäni prosessin myötä.

8.1 Arviointia tuloksista ja prosessista

Tutkimuksen tarkoitus oli selvittää, millaiset valmiudet varhaiskasvatuksen opettajilla on toteuttaa seksuaalikasvatusta varhaiskasvatuksessa. Oli hienoa huomata, että varhaiskasvatuksessa käsitellään paljon seksuaalikasvatukseen kuuluvia aiheita ja toteutetaan monipuolisesti lapsen seksuaalista kehitystä tukevia asioita. Toteutettu seksuaalikasvatusta on avointa ja luontevaa ja lapselle vältetään tuottamasta häpeää, mikä on olennaisen tärkeää lapsen itsetunnon ja seksuaalisen kehityksen kannalta (Santalampi & Lehtonen, 2016, s. 62). Vaikuttaa kuitenkin siltä, että seksuaalikasvatusta on osa arjen pedagogiikkaa vain siltä osin, kuin sen eri osa-alueet kuuluvat

varhaiskasvatussuunnitelmaan. Valtakunnallinen ja paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma ovat varhaiskasvatustoimintaa määrääviä asiakirjoja, mikä selittää sitä, että siellä olevat aiheet näkyvät kasvattajien toiminnassa. Varhaiskasvatussuunnitelman ulkopuolelle jää kuitenkin isona alueena hedelmällisyyden ja lisääntymisen teema. Kun tämän aiheen käsitteilyä ei ole vasussa mainittu, jää kasvattajille epäselväksi, kenen aihetta pitäisi käsitellä ja miten.

Hämeenlinnan vasun mukaan kasvattajien tärkeimpiä tehtäviä on muun muassa tarjota lapselle läheisyyttä ja läsnäoloa ja auttaa lasta näkemään itsensä positiivisessa valossa. Saatujen tulosten perusteella nämä asiat toteutuvat päiväkodin arjessa. (Hämeenlinnan kaupunki, 2019, s. 10) Näyttäisi kuitenkin siltä, että vaikka varhaiskasvatuksessa toteutetaan seksuaalikasvatusta, se ei ole kaikilta osin suunnitelmallista eikä sen välttämättä tiedosteta olevan nimenomaa seksuaalikasvatusta. Tämä kertoo ehkä osittain käsitteen määrittelyn vaikeudesta, mutta erityisesti siitä, että seksuaalikasvatus omana aiheenaan puuttuu Hämeenlinnan kaupungin varhaiskasvatussuunnitelmasta. Seksuaalikasvatus ei myöskään tällä hetkellä kuulu ainakaan ammattikorkeakoulusta valmistuvien varhaiskasvatuksen opettajien opetussuunnitelmaan. Tässä on mielestäni koulutuksellinen puute. Varsinkin tietoa eri sukupuolista ja sukupuolisensitiivisyydestä tarvittaisiin lisää. Kasvattajilla tulisi olla myös keinoja puhua hyväksikäytön riskistä. Lapsen tulisi tietää, etteivät kaikki aikuiset eivät ole turvallisia ja halua lapselle hyvää. Tämä turvataitojen opettamista ja sen myötä ennaltaehkäisevää lastensuojelua.

Kasvattajat mainitsivat kääntyvänsä joko pedagogisen johtajan tai erityislastentarhanopettajan puoleen kaivatessaan lisätietoa. Merkille pantavaa on, ettei kukaan kasvattajista tuonut esiin ajatusta ottaa yhteyttä neuvolaan tai muuhun terveydenhuollon henkilöstöön. Tämä ehkä kertoo myös siitä, että yhteistyötä eri ammattiryhmien, lapsen kasvatukseen ja perheiden tukemiseen osallistuvien tahojen välillä kaivattaisiin lisää.

Haastatteluuni vastanneet kasvattajat puhuivat asioista avoimesti ja heillä oli paljon sanottavaa. Haastateltavia oli kuitenkin vaikea löytää. Haastattelut ajoittuivat hankalasti juuri siihen, kun Covid-19-pandemian aiheuttamia lomautuksia oli ryhdytty purkamaan ja kasvattajat olivat juuri palanneet työpaikoille ja olivat uudenlaisten haasteiden edessä. Tämä varmasti osaltaan vaikutti kasvattajien halukkuuteen osallistua tutkimukseen. Innokkuuden puute kuitenkin voi kertoa myös siitä, että aihe koetaan vaikeaksi. Tutkimukseen osallistuvat kenties herkemmin henkilöt, jotka jo lähtökohteisesti suhtautuvat myönteisesti tutkimuksen aiheeseen, mikä voi vaikuttaa saamiini tuloksiin niin, että niissä ei tule esille kovin voimakkaasti eriäviä mielipiteitä.

Pohdin, ovatko kasvattajat joissain asioissa liian varovaisia ja jäävät odottamaan lapsen ottavan aiheen esille tai jollain tavalla siitä kiinnostuvan. Kasvattajat ottivat hyvin huomioon lapsen ikätason ja sen, että asioista

kerrotaan oikeaa tietoa lapsen kielellä. Tuloksista jää vaikutelma, että puhumista lisääntymiseen liittyvistä aiheista liian aikaisin varotaan. Jos asioista joka tapauksessa puhutaan ikätason mukaisesti ja lapselle ymmärrettävällä kielellä, niin mielestäni ei ole vaaraa siitä, että annettu tieto olisi lapselle pelottavaa tai hämmentävää. Suurin vaara lisääntymisestä puhumisessa voi nähdäkseni olla, että se ei ole lapselle juuri sillä hetkellä kiinnostavaa. Koska lapsi yleensä kiinnostuu sukupuolista ja lisääntymisestä noin kolmen vanhana, olisi tämä otollista aikaa näistä asioista keskusteleminen. Koska varhaiskasvatus voi olla myös monikulttuurinen ympäristö on mahdollista, että aiheiden käsittelemistä päiväkodissa varotaan siitä syystä, että halutaan olla sensitiivisiä muiden kulttuureiden tapoja kohtaan. Tästä huolimatta lapsella on oikeus saada myös lisääntymistä koskevaa tietoa. Ilman sitä seksuaalikasvatus ei ole kokonaisvaltaista.

8.2 Tutkimuksen onnistuminen

Hirsjärven ja Hurmeen (2018, s. 34) mukaan osa tutkijoista on sitä mieltä, että haastattelu soveltuu arkojen aiheiden käsittelyyn, osa taas kannattaa kyselylomakkeita. Nähdäkseni tässä tapauksessa haastattelun valinta aineistonkeruun metodiksi oli onnistunut, sillä kasvattajat olivat halukkaita puhumaan aiheesta ja avoimia. Käyttämällä kyselylomaketta olisin voinut kenties saada vastauksiin myös selkeästi eriäviä mielipiteitä. Lomaketutkimuksissa kuitenkin kieltäytymisprosentti on suurempi, jolloin aineistoni olisi saattanut jäädä suppeaksi. (Hirsjärvi & Hurme, s. 36)

Laadullisissa tutkimuksissa ei ole yksiselitteistä ohjetta aineiston koosta. Tuomi ja Sarajärvi (2018, ss. 98–99) kertovat, että laadullisessa tutkimuksessa pienikin aineisto voi riittää, koska tavoitteena ei ole tuottaa tilastollisesti merkittävää tietoa vaan ymmärtää jotakin ilmiötä. Laadullisessa tutkimuksessa tärkeämpää kuin aineiston määrä on se, että tutkimukseen osallistuvat henkilöt on valittu tarkoituksenmukaisesti. Määrän suhteen on myös otettava huomioon tutkimuksen tavoite, tarkoitus ja laajuus. Jokainen tekemäni haastattelu tuotti noin tunnin puhuttua materiaalia ja yli kymmenen sivua litteroitua tekstiä. Yhteensä aineistosta koostui 46 sivua tekstiä. Opinnäytetyön laajuuden huomioiden tämä oli riittävä määrä aineistoa. Haastateltavat oli myös valittu työn tavoitteen ja tarkoituksen kannalta perustellusti, niin että haastattelin juuri sitä kohderyhmää, jonka kokemuksista ja mielipiteistä olin kiinnostunut eli varhaiskasvatuksen opettajia.

Asettamani seksuaalikasvatuksen käsite aiheutti sen, että haastateltavilla oli vaikeutta rajata, mitä aiheeseen oikeastaan kuuluu ja mitä ei. Joissain kohdin haastateltavat rajoittivat omaa vastaustaan toteamalla, että heidän ajatuksensa eivät nyt liity tähän aiheeseen tai miettimällä, oliko heidän vastauksensa hyvä tai sellainen, mitä haettiin. Pyrin haastattelijana kommentoimaan haastateltavien vastauksia neutraaleilla ilmaisuilla. Silti haastateltava—haastattelija-asetelma vaikutti jossain määrin siihen, miten laajasti haastateltavat vastasivat.

8.3 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tietoperustaa kootessani olen pyrkinyt hankkimaan aineistoa monipuolisesti luotettavista lähteistä ja käyttämään mahdollisimman tuoretta ja ajantasaista tietoa, jotta tutkimuksen luotettavuus säilyisi. Vanhempia lähteitä olen käyttänyt vahvistamaan ja laajentamaan uutta tietoa.

Tutkimukseen liittyy aina tutkijan tulkintaa, eikä täydellistä objektiivisuutta ole mahdollista saavuttaa. Laine (2010, s. 31) toteaa, että tutkija on lukenut aiheesta jo ennen tutkimuksensa aloittamista ja hänelle on voinut muodostua tietynlainen tapa nähdä tutkimuksen kohteena oleva asia. Olen kuitenkin pyrkinyt ennen tutkimuksen aloittamista tiedostamaan omia havaintojani ohjaavia malleja ja ennakko-oletuksia ja laittamaan ne syrjään tutkimuksen ajaksi voidakseni toimia mahdollisimman objektiivisesti ja luotettavasti. Myös tutkimusta tehdessäni olen arvioinut omia tulkintojani kriittisesti. Kaikki tutkimukseni vaiheet olen pyrkinyt kuvaamaan mahdollisimman huolellisesti ja totuudenmukaisesti niin, että tutkimusprosessi olisi kokonaisuudessaan mahdollisimman luotettava.

Tulosten luotettavuuteen vaikuttaa olennaisesti aineiston keräämisen menetelmä. Haastatteluun vaikuttaa se, että haastateltava on itse osana vuorovaikutusta, jolloin väistämättä vaikuttaa jollain tavalla saatuihin tuloksiin. Haastattelun luotettavuuteen vaikuttaa aineiston kattavuus, mutta myös litteroinnin tarkkuus ja analyysivaiheessa tehtyjen tulkintojen paikansapitävyyden. (Eskola & Suoranta, 1998, ss. 151–155) Valitsin haastattelun aineiston keräämisen menetelmäksi koska se tuki työni tarkoitusta tuottaen kokemusperäistä tietoa. Valmistauduin tutkimuksen tekemiseen tutustumalla haastattelun tekoon kirjallisuuden avulla. Otin selvää esimerkiksi tyypillisimmistä haasteista, joita haastatteluun liittyy ja pyrin tiedostamaan ne. Testautin haastattelurungon toimivuutta sekä opinnäytetyöni ohjaajalla että opiskelijakollegoilla että testihaastattelun muodossa. Pyrin muotoilemaan kysymykseni niin, että ne olisivat mahdollisimman selkeitä kieliasultaan ja siten helposti ymmärrettävissä. Haastattelin suoraan niitä henkilöitä, joita tutkimuksen aihe koskettaa eli varhaiskasvatuksen opettajia, jotta saatu tieto olisi mahdollisimman autenttista. Lisäksi pyrin siihen, etten kysymyksillä ohjailisi tietynlaisiin vastauksiin. Mietin etukäteen haastattelujen aloitusta ja lopetusta. Haastattelujen aikana kiinnitin huomiota omiin ilmaisuihini. Varsinkin kysymyksiin vastausten oikeellisuudesta pyrin vastaamaan neutraalilla tavalla. Aineiston litteroinnin tein huolellisesti sanasta sanaan, jotta mitään informaatiota ei jäisi pois. Saamieni tutkimustulosten luotettavuutta vahvistaa se, että ne ovat monilta osin yhteneväisiä aikaisempien tutkimustulosten kanssa.

Tutkimuksen luotettavuutta voivat heikentää seikat, jotka johtuvat kokemattomuudestani haastattelijana. Haastatteluja kuunnellessani jälkikäteen huomasin, että jotkin ilmaisuni ovat voineet vahvistaa haastateltavan käsitystä, että olen yhtä mieltä hänen kertomastaan asiasta ja sitä kautta vaikuttaa saamiini vastauksiin.

Tutkimukseni ei ole suoraan yleistettävissä, mikä on laadulliselle tutkimukselle tämän kokoisella aineistolla tyypillistä. Tutkimukseni tarkoitus oli tuottaa Hämeenlinnan kaupungille tietoa varhaiskasvatuksen opettajien tämänhetkisistä valmiuksista seksuaalikasvatuksen toteuttamiseen ja tarjota perusteita mahdollisille toimenpiteille. Eskolan ja Suorannan (1998, ss. 49–50) mukaan laadullinen tutkimus ei ole samalla tavalla yleistettävissä kuin tilastollinen tutkimus. Laadullisessa tutkimuksessa yleistämisen kannalta keskeistä ovat saaduista tuloksista tehdyt tulkinnat ja niiden paikansa pitävyys.

Ruusuvuori ja Nikander (2017, ss. 32–33) toteavat, että eettisyyden tulee ohjata tutkimuksen tekemistä. Haastattelututkimuksessa eettisyys tarkoittaa sitä, että haastatteluun osallistuvilla on tieto haastattelun aiheesta ja heidän tietojensa käytöstä ja säilyttämisestä. Eettinen haastattelijahautuu kunnioittavasti haastateltaviin, eikä ota kantaa saamiinsa vastauksiin ja antaa haastateltavalle tilan kertoa vaikeistakin asioista.

Haastattelut perustuivat täysin vapaaehtoisuuteen. Haastateltavien halukkuutta kartoitettiin ensin yhteistyötahoni toimesta. Sen jälkeen otin kuhunkin haastateltavaan yhteyttä puhelimitse varmistaakseni heidän mahdollisuutensa osallistua, sopiakseni haastattelun ajankohdan ja pyytääkseni heiltä sähköpostiosoitteen, johon lähetin suostumuslomakkeen ja ennakkotiedot haastattelusta. Haastateltavat saivat ennakolta tietää haastattelun aiheen sekä pääteemat. Lisäksi haastateltavia tiedotettiin haastattelumateriaalin käsittelystä tietosuojan mukaisesti ja heidän anonymiteettinsa säilyttäen sekä materiaalin tallennuksesta ja sen säilyttämisestä sekä hävittämisestä tutkimuksen päätyttyä.

Olen työssäni käsitellyt Opetushallituksen (2018) valtakunnallisen Varhaiskasvatussuunnitelman perusteista osioita, jotka liittyvät seksuaalikasvatukseen. Koska varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ovat samat kaikkialla Suomessa, voidaan olettaa, että tutkimukseni on sen perusteella jossain määrin vertailukelpoinen myös muilla paikkakunnilla. Lisäksi työni tarjoaa Hämeenlinnan kaupungille lähtökohdan sen pohtimiseen, tulisiko seksuaalikasvatus sisällyttää paikalliseen varhaiskasvatussuunnitelmaan omana osionaan. Työni tarjoaa yhden näkökulman myös yleiseen keskusteluun seksuaalikasvatuksen toteutuksesta varhaiskasvatuksessa.

8.4 Jatkokehitysmahdollisuudet

Haastatteluista saamani vastaukset painottuivat n. 3–5-vuotiaisiin. Tämä ei suoraan käynyt kasvattajien vastauksista ilmi, mutta esimerkiksi keskustelujen käyminen eri aiheista korostui sekä lasten kysymyksiin vastaaminen, mikä saattaisi viitata siihen, että kasvattajat kohdistivat vastauksensa hieman vanhempiin lapsiin. Toki vastauksissa mainittiin myös esimerkiksi

perushoitotilanteiden merkitys ja tuotiin esiin pienten lasten kanssa tehtävää mallintamista. Mielestäni olisi kiinnostavaa vielä tutkia varhaiskasvatuksessa esimerkiksi 0–2-vuotiaiden ryhmissä seksuaalikasvatusta.

Kasvattajat eivät haastatteluissa varsinaisesti tuoneet esille kaipaavansa lisää materiaalia kasvatustyön tueksi. Jäin kuitenkin itse vielä pohtimaan, voisiko esimerkiksi useampaa mediaa yhdistävän materiaalin tuottaminen olla mielekäästä.

Oma ammatillinen asiantuntijuuteni aiheesta syventyi jo kootessani opinnäytetyöni tietoperustaa. Kerätessäni tietoa eri lähteistä opin paljon uutta paitsi lapsen seksuaalisesta kehityksestä myös lapsen kokonaisvaltaisesta kehityksestä. Yleisesti seksuaalisuutta koskevaa tietoa on löydettävissä helposti, mutta nimenomaa lapsen seksuaalisuutta on edelleen käsitelty verrattain vähän.

Tutkijan rooliin asettuminen oli varsinkin työni alkuvaiheilla haastavaa. Koska aihe on minulle henkilökohtaisesti tärkeä, olin siihen perehtynyt jo opintojeni aikana ja minulle oli muodostunut joitakin ennakkooajatuksia. Ennen tutkimukseni aloittamista teinkin töitä tunnistaakseni ja laittaakseni syrjään omat ennakkooajatuksetni, jotta voisin olla tutkijana mahdollisimman objektiivinen. Tietenkin täydellinen objektiivisuus on mahdotonta, mutta mielestäni onnistuin sisäistämään tutkijan roolin.

Olen kiitollinen työni eri vaiheissa ohjaajaltani ja opiskelijakollegoilta saamastani kannustuksesta ja kehittävästä palautteesta, joka on ohjannut työtäni eteenpäin sekä lähipiiriltäni saamastani kannustuksesta. Olen myös erittäin kiitollinen niille varhaiskasvatuksen opettajille, jotka ottivat osaa haastatteluihin. Haastattelut olivat todella antoisa kokemus itselleni – ja tietenkään ilman niitä en olisi voinut toteuttaa tätä tutkimusta.

Opinnäytetyön työstäminen on ollut minulle henkilökohtaisesti hyvin tärkeä prosessi. Työni edetessä olen saanut mahdollisuuksia puhua aiheesta niin tuttujen kuin tuntemattomienkin kanssa, ja olen kokenut nämä keskustelut ammatillisen kasvuni kannalta merkittävinä. Sain myös ilokseni havaita, että pelkästään työni aihevalinnalla olen voinut antaa ihmiselle luvan puhua sekä omasta että lapsensa seksuaalisuuteen liittyvistä asioista. Se on tuntunut merkitykselliseltä, ja tämä kokemus kannustaa minua edelleen tulevana ammattilaisena nostamaan seksuaalisuuden aiheita esille ja tarjoamaan kaiken ikäisille työssä kohtaamilleni ihmisille tilaisuuden puhua niistä.

LÄHTEET

Ahtola, A., Forsstöm, T. & Paalanen, T. (2019). *Nautinnon aika – Sexpon seksuaalipoliittinen ohjelma*. Helsinki: Into Kustannus Oy.

Bildjuschkin, K. (2015). Seksuaalikasvatus. Teoksessa K. Bildjuschkin (toim.) *Seksuaalikasvatuksen tueksi*. Työpäperi 35/2015. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Haettu 17.10.2019 osoitteesta <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-542-4>

Cacciatore, R. (2015). Miksi tarvitaan pienten lasten seksuaalikasvatusta? Miten pienten lasten seksuaalisuus ilmenee? Lastenpsykiatri, Vanhempuuskeskuksen johtaja Raisa Cacciatoren luento. Väestöliitto. Julkaistu 22.9.2015. Youtube. Haettu 17.10.2019 <https://www.youtube.com/watch?v=zFTFpRsAnzI&feature=youtu.be>

Cacciatore, R. (2016). Lasten seksuaalinen käytös. Teoksessa S. Ingman-Friberg & R. Cacciatore (toim.) *Keho on leikki. Avain luonnolliseen seksuaalikasvatukseen alle kouluikässä*. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, ss. 71–81.

Cacciatore, R., Kauppinen, P. & Ingman-Friberg, S. (2016). Turvataidot ovat lapsen oikeus. Teoksessa S. Ingman-Friberg & R. Cacciatore (toim.) *Keho on leikki. Avain luonnolliseen seksuaalikasvatukseen alle kouluikässä*. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, ss. 95–109.

Eskola, J. & Suoranta, J. (1998). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino. [e-Kirja]. Ellis Library. Haettu 2.10.2020 osoitteesta <https://www.ellibslibrary.com/book/978-951-768-035-6>

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2018). *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus. [e-Kirja]. Ellis Library. Haettu 5.10.2020 osoitteesta <https://www.ellibslibrary.com/book/9789524958868>

Hämeenlinnan kaupunki. (2019). *Lapsuutta satakielen siivittämänä. Hämeenlinnan varhaiskasvatussuunnitelma*. Haettu 2.10.2020 osoitteesta https://www.hameenlinna.fi/wp-content/uploads/2019/05/LAPSUUTTA-SATAKIELEN-SIIVITTAMANA_HML-vasu-2019.pdf

Ingman-Friberg, S. (2016). Ammattilaisten ajatuksia lasten seksuaalikasvatuksesta. Teoksessa S. Ingman-Friberg & R. Cacciatore (toim.) *Keho on leikki. Avain luonnolliseen seksuaalikasvatukseen alle kouluikässä*. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, ss. 41–52.

Ingman-Friberg, S. & Cacciatore, R. (2016). Väestöliitossa tehty Laseke-tutkimus. Teoksessa S. Ingman-Friberg & R. Cacciatore (toim.) *Keho on leikki*.

Avain luonnolliseen seksuaalikasvatukseen alle kouluikässä. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, ss. 32—40.

Ilmonen, K. & Korhonen, E. (2016). Oikeus omaan seksuaalisuuteen. Teoksessa S. Ingman-Friberg & R. Cacciatore (toim.) *Keho on leikki. Avain luonnolliseen seksuaalikasvatukseen alle kouluikässä.* Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, ss. 110—112.

Ingman-Friberg, S., Cacciatore, R. & Friberg-Hommas, M. (2016). Puhumalla asiat selviää. Teoksessa S. Ingman-Friberg & R. Cacciatore (toim.) *Keho on leikki. Avain luonnolliseen seksuaalikasvatukseen alle kouluikässä.* Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, ss. 59—62.

Jaakonsaari, E. (2017). Intersukupuolisten lasten huomioiminen varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa – *Intersukupuolisten ja heidän vanhempiansa kokemuksia ja näkemyksiä.* Opinnäytetyö. Sosiaalialan koulutusohjelma. Laurea-ammattikorkeakoulu. Haettu 6.11.2019 osoitteesta <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2017121922141>

Kankkunen, H. & Takala, O. (2016) Teoksessa S. Ingman-Friberg & R. Cacciatore (toim.) *Keho on leikki. Avain luonnolliseen seksuaalikasvatukseen alle kouluikässä.* Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, ss. 186—196.

Katainen, R. (2018). Sukupuolisensitiivisyys – mitä se on? Julkaisussa *Tasa-arvoa päiväkotiin – tekstikokoelma sukupuolisensitiivisestä varhaiskasvatuksesta.* Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa – tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa -hanke. OKM. Unioni. Haettu 17.10.2019 osoitteesta <http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/wp/wp-content/uploads/2016/08/TASAArvoapivakotiin.pdf>

Kettunen, I. (2018). Peikot tunteiden tulkkeina. *Talentia-lehti joulukuun 10/2018*, haettu 4.11.2019 osoitteesta <https://www.talentia-lehti.fi/peikot-tunteiden-tulkkeina/>

Korteniemi-Poikela, E. & Cacciatore, R. (2019). *Rakkaus, ilo, rohkeus – seksuaalisuuden portaat.* Helsinki: Minerva Kustannus Oy.

Laine, T. (2010). Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2.* Jyväskylä: PS-kustannus, ss. 25—42. [e-Kirja]. Ellis Library. Haettu 2.10.2020 osoitteesta <https://www.elliblibrary.com/book/978-952-451-825-3>

Maailman terveysjärjestön (WHO) Euroopan aluetoimisto ja BZgA. (2010). Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa – Suuntaviivat poliittisille päättäjille, opetus- ja terveydenhoitoalan viranomaisille ja asiantuntijoille. Suom. Semantix Lingua Nordica Oy. Alkuperäinen englanninkielinen teos: Standards for Sexuality Education in Europe – A framework for policy makers, educational and health authorities and specialists. Helsinki: Terveyden

ja hyvinvoinnin laitos. Haettu 17.10.2019 osoitteesta <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201205085324>

Martinson, F. (1994). *Sexual life of children*. Westport, Connecticut, Yhdysvallat: Greenwood Publishing Group, Inc.

OPH. (2020). Mitä on varhaiskasvatus? Opetushallitus. Haettu 13.3.2020 osoitteesta <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/mita-varhaiskasvatus>

OPH. (2018). *Varhaiskasvatuksen perusteet 2018*. Määräykset ja ohjeet 2018: 3a. Opetushallitus. haettu 17.10.2018 osoitteesta https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf

Poikela, S. (2017). *Varhaiskasvattajien käsityksiä lapsen seksuaalisuudesta - Se on niinku lasten oman kehon ihmettelyä, jopa tunnustelua*. Pro gradu -tutkielma. Luokanopettajan koulutusohjelma. Lapin yliopisto. Haettu 10.11.2019 osoitteesta <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-201712211428>

Seksologinen seura. (2019). Seksuaalikasvattaja Meiju Kaakinen, kirjailija Hannele Lampela ja varhaiskasvatuksen tohtori Titta Kettukangas: Milaista on alle kouluikäisten seksuaalikasvatus. Rakkaudella seksologinen seura 7.2.2019. [audiopodcast]. Kuunneltu 11.3.2020 Spotify.

Rovaniemen kaupunki. (2019). Rovaniemen kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma 2019. Haettu 8.11.2019 osoitteesta <https://www.rovaniemi.fi/loader.aspx?id=bedc83ba-e827-4ee5-870c-caf8357515fa>

Ruusuvuori, J. & Nikander, P. (2017). Haastatteluaineiston litterointi. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino. ss. 367—380. [e-Kirja]. Ellis Library. Haettu 2.10.2020 osoitteesta: <https://www.elibrary.com/book/9789517686112>

Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (2017). Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino. ss. 39—65. [e-Kirja]. Ellis Library. Haettu 2.10.2020 osoitteesta: <https://www.elibrary.com/book/9789517686112>

Seta ry. (n.d.) Sukupuolen moninaisuus. Haettu 13.3.2020 osoitteesta <https://seta.fi/sateenkaaritieto/sukupuolen-moninaisuus/>

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. (2006). KvaliMOTV – Menetelmä-opetuksen tietovaranto. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Haettu 17.10.2019 osoitteesta <https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/index.html>

Saloheimo, A. (2016). Äijätyttöjä ja prinsessapoikia. Teoksessa S. Ingman-Friberg & R. Cacciatore (toim.) *Keho on leikki. Avain luonnolliseen seksuaalikasvatukseen alle kouluikässä*. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, ss. 147–157.

THL. (2019). Seksuaalikasvatus. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Haettu 10.11.2019 osoitteesta <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon-tueksi/seksuaalikasvatus>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Väestöliitto. (2017). Kehotunnekasvatus — jokaisen lapsen oikeus. Haettu 20.10.2019 osoitteesta <http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/088b0fb61748b84bd5cb7224307c97b8/1571586239/application/pdf/6640636/KEHOTUNNEKASVATUS.pdf>

Väestöliitto. (2019a). Ikätasoinen seksuaalikasvatus. Haettu 10.11.2019 osoitteesta <https://www.vaestoliitto.fi/vanhemmille/pienten-lasten-vanhemmat/lapsijaseksuaalisuus/ikatasoinen-seksuaalikasvatus/>

Väestöliitto. (2019b). Lapsi ja seksuaalisuus. Haettu 17.10.2019 osoitteesta <http://www.vaestoliitto.fi/vanhemmille/pienten-lasten-vanhemmat/lapsijaseksuaalisuus/>

Väestöliitto. (2019c). Seksuaalikasvatusta varhaiskasvatuksessa. Haettu 12.11.2019 osoitteesta <https://www.vaestoliitto.fi/vanhemmille/pienten-lasten-vanhemmat/lapsijaseksuaalisuus/seksuaalikasvatuksen-paakohdat/kuka-kasvattaa/seksuaalikasvatusta-varhaiskasva/>

Väestöliitto. (2020). Seksuaalisuuden portaat. Haettu 6.4.2020 osoitteesta <https://www.vaestoliitto.fi/vanhemmille/pienten-lasten-vanhemmat/lapsijaseksuaalisuus/ikatasoinen-seksuaalikasvatus/seksuaalisuuden-portaat/>

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus 20.11.1989. Haettu 17.10.2019 osoitteesta <https://www.lapsenoikeudet.fi/lapsen-oikeuksien-sopimus/sopimus-kokonaisuudessaan/>

SAATEKIRJE HAASTATELTAVILLE

Hyvä varhaiskasvatuksen opettaja,

Kiitos, että olet osoittanut kiinnostusta opinnäytetyötäni kohtaan ja haluat osallistua tutkimukseeni ottamalla osaa haastatteluun! Samalla edistät valmistumistani, mistä olen tavattoman kiitollinen!

Ennen haastattelua tulostathan oheisen suostumuslomakkeen ja palautat sen minulle allekirjoitettuna. Palautuksen voit tehdä, joko skannaamalla sen minulle sähköpostiin, tai ottamalla allekirjoitetusta lomakkeesta kuvan ja lähettämällä sen tekstiviestinä numeroon xxx xxxx xxx. Mikäli sinulla herää kysymyksiä aiheeseen liittyen, etän epäröi ottaa minuun yhteyttä!

Haastattelu on muodoltaan teemahaastattelu, eli esitän sinulle kysymyksiä eri aihealueilta liittyen seksuaalikasvatukseen päiväkodissa. Kysymykset ovat avoimia, eli voit vastata niihin vapaasti, oikeita tai väärä vastauksia ei ole. Varaathan aikaa haastatteluun noin tunnin.

Haastattelun teemoja ovat seuraavat: *keho ja ihmisen kehitys, hedelmällisyys ja lisääntyminen, tunteet, moninaisuus ja ihmissuhteet, terveys ja hyvinvointi, seksuaalioikeudet, sosiaaliset säännöt, normit ja tavat, lapsen seksuaalisuuden ilmeneminen ja kehitys, yhteistyö vanhempien kanssa ja huolen puheeksi ottaminen.*

SUOSTUMUS HAASTATELUTUTKIMUKSEEN OSALLISTUMISESTA

Tutkimuksen aihe: Seksuaalikasvatus varhaiskasvatuksessa

Tutkimuksen tilaaja: Hämeenlinnan kaupunki

Tutkimuksen tekijä: Pia Kauppila

Taustaorganisaatio: Hämeen ammattikorkeakoulu

Kuvaus:

Haastattelut ovat osa seksuaalikasvatusta varhaiskasvatuksessa tutkivaa opinnäytetyötäni. Opinnäytetyö on samalla sosionomikoulutuksen lopputyö. Tutkimuksen tarkoituksena on tuottaa tietoa aiheesta tutkimuksen tilaajalle.

Haastattelut toteutetaan teemahaastatteluna puhelimitse tai tietokoneen etäyhteydellä. Haastattelut tallennetaan ja niitä säilytetään tutkimuksen ajan tutkimuksen tekijän tietokoneella salasanalla suojattuna ja lukitussa tilassa.

Haastatteluaineisto muunnetaan kirjalliseen muotoon ja kaikki haastateltavien mahdolliset tunnistetiedot häivytetään, jotta haastatteluun osallistuvien anonyymiteetti säilyy. Lainauksia haastatteluista voidaan käyttää valmiissa opinnäytetyössä, mutta kokonaisuudessaan haastatteluja ei julkaista.

Haastatteluilla kerättyä aineistoa käytetään ainoastaan tässä tutkimustyössä. Kaikkea haastatteluaineistoa käsitellään täysin luottamuksellisesti ja hyvää tieteellistä käytäntöä noudattaen. Tutkimuksen valmistuttua haastattelutallenteet, ääni-, video- tai kirjallisessa muodossa olevat, hävitetään asianmukaisesti.

Allekirjoituksellani vahvistan, että olen lukenut ja ymmärtänyt edellä annetut tiedot, minulle on annettu mahdollisuus esittää tarkentavia kysymyksiä ja osallistumiseni on vapaaehtoista.

Aika ja paikka:

Allekirjoitus ja nimenselvennys:

TEEMAHAASTATTELUN RUNKO

Keho ja ihmisen kehitys

- Miten lapsi oppii päiväkodissa tuntemaan oman kehonsa?
- Millä tavoin tuetaan lapsen kehontuntemusta?
- Millä tavoin lapsen kehollista ilmaisuja tuetaan?
- Mitä muuta haluat kertoa tähän teemaan liittyen?

Hedelmällisyys ja lisääntyminen

- Mitä lapsille kerrotaan siitä, miten tullaan vanhemmaksi?
- Mitä lapsille kerrotaan lisääntymisestä?
- Miten lasten kysymyksiin lisääntymisestä vastataan?

Moninaisuus ja ihmissuhteet

- Miten puhutaan ihmissuhteiden ja perheiden moninaisuudesta?
- Miten lasta opetetaan suhtautumaan avoimesti erilaisuuteen?

Tunteet

- Millaista tunnekasvatusta päiväkodissa tehdään?
- Miten suhtaudutaan lapsen tunteiden ilmauksiin?
- Miten lasta kannustetaan ilmaisemaan tunteitaan?
- Kuinka lapsen seksuaalisuuteen liittyvät tunteet näyttäytyvät arjessa?

Seksuaalioikeudet

- Miten lapsi oppii omista oikeuksistaan?
- Millä tavoin lapsen aloitteet tulevat kuulluksi?
- Kuinka lapsen vuorovaikutustaitoja edistetään?
- Kuinka lapsen ilmaisutaitoja edistetään?
- Kuinka lapselle opetetaan itsemääräämisoikeutta?
- Miten lapselle opetetaan toisten ihmisten kunnioittamista?
- Miten puututaan kiusaamiseen?
- Miten toimitaan tilanteissa, joissa lapsi jää yksin?

Sosiaaliset säännöt, normit ja tavat

- Miten lapselle opetetaan, mikä on sosiaalisesti hyväksyttävää?
 - Millaisissa tilanteissa lapselle opetetaan sosiaalisia sääntöjä, normeja ja tapoja?

Seksuaalisuus

- Millä lailla seksuaalisuus näkyy lapsen puheissa?
 - Miten tällaisiin puheisiin suhtaudutaan?
- Kuinka suhtaudutaan lapsen unuttamiseen (omien sukuelinten koskettelemiseen)?
 - Onko siihen jouduttu joskus puuttumaan? Millä tavoin näissä tilanteissa on toimittu?

Yhteistyö vanhempien kanssa

- Mistä lapsen seksuaalisuuteen liittyvistä asioista vanhempien kanssa keskustellaan?
- Mitä lapsen seksuaalisuuteen liittyviä aiheita vanhemmat tuovat esiin?
- Millaisena olet kokenut seksuaalisuuden puheeksi ottamisen vanhempien kanssa?
- Mitä muuta haluaisit kertoa yhteistyöstä vanhempien kanssa lapsen seksuaalisuuteen liittyen?

Terveys ja hyvinvointi

- Miten lasta opetetaan kuuntelemaan oman kehon tuntemuksia?
- Miten lasta ohjataan toimimaan turvallisesti toisten lasten kanssa?
- Miten lasta ohjataan toimimaan turvallisesti toisten aikuisten kanssa?
- Millaisia ohjeita lapselle annetaan, joiden avulla hän voi huolehtia omasta turvallisuudesta?

Huolen puheeksi ottaminen

- Miten toimitaan, jos herää huoli lapsen seksuaalista hyvinvointia koskien?
- Tuleeko vielä mieleesi jotain, mitä haluaisit lisätä tähän aiheeseen tai johonkin aikaisempaan kohtaan?